

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Ella Marttila

**Rotaation vaikutus tilintarkastuksen laatuun ja
tilintarkastajan riippumattomuuteen**

Laskentatoimen ja rahoituksen
Pro gradu -tutkielma
Laskentatoimen ja tilintarkastuksen maisteriohjelma

Vaasa 2020

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö**

Tekijä:	Ella Marttila	
Tutkielman nimi:	Rotaation vaikutus tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen	
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri	
Oppiaine:	Laskentatoimi ja tilintarkastus	
Työn ohjaaja:	Tuukka Järvinen	
Valmistumisvuosi:	2020	Sivumäärä: 79

TIIVISTELMÄ:

Tutkielman tavoitteena on selvittää kokeellisen tutkimuksen avulla, miten rotaatiokäytäntö vaikuttaa tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkielman aihe on ajankohtainen ja sen taustalla on EU:n 2014 julkaisema tilintarkastusuudistus, jonka myötä pakollinen tilintarkastusyhteisöjen rotaatio kymmenen vuoden välein tuli Suomessa voimaan tilikaudelle 2017.

Rotaatiokäytännön vaikutuksia on tutkittu useita vuosikymmeniä. Tutkimustulokset ovat kuitenkin edelleen suhteellisen ristiriitaisia rotaatiokäytännön vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen, eikä yhteisymmärrykseen aiheen suhteen ole päästy. Rotaation nähdään vahvistavan tilintarkastajan riippumattomuutta, mikä vaikuttaa puolestaan positiivisesti tilintarkastuksen laatuun. Toisaalta rotaation sekä lyhyiden toimeksiantosuhteiden nähdään heikentävän asiakaskohtaista asiantuntijuutta ja sitä kautta tilintarkastuksen laatua. Tilintarkastajan riippumattomuuden on katsottu myös osassa tutkimuksista kärsivän lyhyiden toimeksiantosuhteiden seurauksena.

Tässä tutkimuksessa tutkitaan, miten tilintarkastusyhteisön rotaatiokäytäntö vaikuttaa tilinpäätöksen käyttäjien kokemukseen tilintarkastuksen laadusta sekä tilintarkastajan riippumattomuudesta. Tutkimus kohdistettiin ei-ammattimaisille sijoittajille, eli kuluttajan asemassa oleville yksityishenkilöille, joiden pääasiallisena ammattina tai tulonlähteenä ei ole sijoittaminen. Kokeellisessa tutkimuksessa saatujen vastausten analysointiin ja hypoteesien testaamiseen käytettiin tilastollisena menetelmänä Mann-Whitneyn U-testiä.

Tutkimuksessa saatujen tulosten perusteella tilintarkastusyhteisön rotaatiokäytännöllä tai sen pois jättämisellä ei ole tilastollisesti merkitsevää vaikutusta tilintarkastuksen koettuun laatuun tai tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen. Lisäksi tilintarkastajan toimikauden pituudella, ilman rajoittavaa rotaatiokäytäntöä, ei ole tutkimuksen tulosten perusteella merkitsevää vaikutusta tilintarkastuksen koettuun laatuun tai tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen. Yhteenvetona voidaan todeta, että muutokset tilintarkastusyhteisön rotaatiokäytännössä eivät vaikuta tutkitun sidosryhmän kokemukseen tilintarkastuksen laadusta tai tilintarkastajan riippumattomuudesta.

AVAINSANAT: Tilintarkastusyhteisö, rotaatiokäytäntö, tilintarkastuksen laatu, tilintarkastajan riippumattomuus, yksityiset sijoittajat

Sisälllys

1	Johdanto	6
1.1	Tutkimusongelma	7
1.2	Tutkimuksen rakenne	9
2	Tilintarkastuksen laatu	11
2.1	Tilintarkastuksen tarve ja tavoitteet	11
2.2	Tilintarkastuksen laatu	14
2.3	Tilintarkastuksen valvonta ja laadunvalvonta	16
2.4	Toimikauden pituuden vaikutus tilintarkastuksen laatuun	18
3	Tilintarkastajan riippumattomuus	20
3.1	Riippumattomuuden määrittely	20
3.2	Riippumattomuuden kahtiajako	23
3.3	Riippumattomuuden sääntely	25
3.4	Toimikauden pituuden vaikutus tilintarkastajan riippumattomuuteen	26
4	Tilintarkastus ja rotaatiokäytäntö	28
4.1	Aikaisempia tutkimuksia rotaation vaikutuksista	31
4.1.1	Rotaation vaikutukset tilintarkastuksen laatuun	32
4.1.2	Rotaation vaikutukset tilintarkastajan riippumattomuuteen	37
4.1.3	Yhteenveto tutkimuksista	42
5	Tutkimusaineisto ja metodit	47
5.1	Kyselyinstrumentin laadinta ja käytännön toteutus	47
5.2	Aineiston keräys	49
5.3	Tilastolliset menetelmät	50
5.4	Reliabiliteetti ja validiteetti	51
6	Tutkimustulokset	52
6.1	Yleistä aineistosta	52
6.2	Hypoteesien testaus	53
7	Johtopäätökset ja yhteenveto	62

7.1	Johtopäätökset	62
7.2	Tutkimuksen rajoitukset ja jatkotutkimuskohteet	64
	Lähteet	66
	Liitteet	72
	LIITE 1. Kyselylomake: viiden vuoden rotaatio	72
	LIITE 2. Kyselylomake: ei rotaatiokäytäntöä	73
	LIITE 3. Keskeisten termien määritelmät	74
	LIITE 4. Case-yrityksen perustiedot	75
	LIITE 5. Case-yrityksen lisätiedot	76
	LIITE 6. Vastauslomake	77
	LIITE 7. Vastaajan taustatiedot	78
	LIITE 8. Vastaajan taustatiedot	79

Kuviot

Kuvio 1 Päämies-agenttiteoria ja tilintarkastuksen tarve (Eilifsen ym. 2014).	12
Kuvio 2 Tilintarkastuksen laadun rakenne (Watkins ym. 2004).	16
Kuvio 3 Tilintarkastajan riippumattomuuden kahtiajako.	23
Kuvio 4 Rotaation suorat ja epäsuorat vaikutukset (Daugherty ym. 2012).	31

Taulukot

Taulukko 1 Rotaation vaikutukset tilintarkastuksen laatuun.	44
Taulukko 2 Rotaation vaikutukset tilintarkastajan riippumattomuuteen.	46
Taulukko 3 Analysoitava populaatio.	53
Taulukko 4 Vastausten jakautuminen tilintarkastuksen laatu.	55
Taulukko 5 Normaalijakauman testaus.	56
Taulukko 6 Mann-Whitneyn U-testi tilintarkastuksen laatu.	57
Taulukko 7 Vastausten jakautuminen tilintarkastajan riippumattomuus.	58
Taulukko 8 Mann-Whitneyn U-testi tilintarkastajan riippumattomuus.	59
Taulukko 9 Tutkimustulosten vertailu.	61

1 Johdanto

Tilintarkastus on järjestelmällinen prosessi, jossa objektiivisesti hankitaan ja arvioidaan evidenssiä taloudellisia toimia ja tapahtumia koskevista kannanotoista. Tarkoituksena on varmistaa, missä määrin nämä kannanotot vastaavat annettuja kriteerejä, lisäksi tuloksista kommunikoidaan niistä kiinnostuneille tahoille (Halonen & Steiner 2009: 17). Tilintarkastuksella onkin keskeinen rooli luottamusta lisäävänä instituutiona yhteisön ja sen osakkeenomistajien, johtajien, työntekijöiden ja velkojien välisten sopimussuhteiden seurannassa.

Tilintarkastusmarkkinat ovat kokeneet merkittäviä muutoksia 2000-luvulla. Suuret tilintarkastuskandaalit, joita seurasivat monen merkittävän yrityksen taloudelliset vaikeudet, aiheuttivat maailmanlaajuisen luottamuskriisin julkisesti noteerattujen yhtiöiden hallintoon sekä tilintarkastukseen (Duff 2009). Kriisien myötä tilintarkastuksen laatu sekä tilintarkastajien riippumattomuus joutui tarkasteluun ja tarve informaation luotettavuuden lisäämiseksi kasvoi.

Tilintarkastajan riippumattomuuden ja luotettavuuden turvaamiseksi Euroopan parlamentti ja neuvosto julkaisi vuonna 2006 tilintarkastusdirektiivin (43/2006/EY), jossa säädettiin julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yrityksen päävastuullisen tilintarkastajan rotaatiosta (Euroopan Parlamentti 2006). Uudistuksen myötä päävastuullisen tilintarkastajan toimikausien määrä rajattiin seitsemään vuoteen, minkä jälkeen julkisen kaupankäynnin kohteena olevan tarkastuskohteen on suoritettava rotaatio. Rotaatiokäytäntö on ollut käytössä Euroopan Unionin jäsenmaissa vuodesta 2007 lähtien.

Vuonna 2014 Euroopan parlamentti ja neuvosto julkaisi uuden tilintarkastusasetuksen ja –direktiivin (537/2014). Kyseisen tilintarkastusuudistuksen tavoitteena oli taloudellisen informaation luotettavuuden sekä objektiivisuuden lisääminen erityisesti yleisen edun kannalta merkittävässä yhteisöissä, eli PIE –yhteisöissä (Euroopan Parlamentti

2014). Tilintarkastusuudistuksen myötä PIE -yhteisöissä tuli voimaan pakollinen tilintarkastusyhteisön toimikausia rajoittava rotaatio, joka rajasi PIE- yhteisön tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön toimikausien yhteenlasketun keston 10 vuoteen. Enimmäiskesto on kuitenkin mahdollista pidentää kilpailuttamalla tilintarkastus EU:n tilintarkastusasetuksen määräysten mukaisesti. Toimikausien enimmäiskesto voi tässä tapauksessa pidentyä yhteensä 20 vuoteen ja erityisehtoja sovellettaessa 24 vuoteen (Korkeamäki 2016: 18).

1.1 Tutkimusongelma

Tutkielman teoriaosa käsittelee sekä päävastuullisen tilintarkastajan että tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen. Empiriaosa keskittyy puolestaan vain tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutusten tarkasteluun. Tutkielman tavoitteena on selvittää viiden vuoden rotaatiokäytännön sekä rotaatiokäytännön pois jättämisen mahdollisia koettuja positiivisia sekä negatiivisia vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen. Rotaatiokäytäntöä tarkastellaan sen olemassaolon sekä toimikausien keston kautta.

Rotaatio ei ole konseptina uusi ja jo vuosien ajan on käyty keskustelua tilintarkastajan ja hänen asiakkaansa välisen pitkäaikaisen toimeksiantosuhteen hyvistä ja huonoista puolistista (Daniels & Booker 2011). Tutkimuksissa pakollisen, toimeksiantosuhdetta rajoittavan rotaation on nähty edistävän tilintarkastajan riippumattomuutta sekä objektiivisuutta ja parantavan tilintarkastuksen laatua (Catanah & Walker 1999). Toisaalta osa tutkimuksista perustelee pitkäaikaista toimikautta rotaation aiheuttamien korkeiden kustannusten sekä varsinkin alussa heikentyneen tarkastuksen kautta. Lisäksi asiakkaan liiketoiminnan ymmärtämiseen menee aikaa, mikä on puolestaan avaintekijä riskiperusteisessa tarkastuksessa (Kim, H. Lee & J. Lee 2015).

Eriyisenä mielenkiintona tässä tutkimuksessa ovat rotaatiokäytännön vaikutukset, jotka sidosryhmät ovat kokeneet tilintarkastuksen laadussa tai tilintarkastajan riippumattomuudessa. Hohenfels (2016) osoitti tutkimuksessaan, että sijoittajat kokivat tuloksen laadun korkeimmaksi, kun päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio tapahtui 8-9 vuoden välein. Kolmen ensimmäisen vuoden aikana sekä yli 10 vuotta kestäneiden toimikausien aikana sijoittajien näkemys tuloksen laadusta oli merkitsevästi alhaisempi. Daniels ym. (2011) puolestaan havaitsivat, että rotaatio lisäsi lainanantajien kokemusta tilintarkastajan riippumattomuudesta, mutta sillä ei ole vaikutusta havaittuun tilintarkastuksen laatuun. Tulokset viittaavat myös siihen, että merkitsevää on rotaatiokäytännön olemassaolo, ei niinkään toimikauden pituus.

Kokemusta mittaavien aiempien tutkimusten mielenkiinnon kohteena ovat tyypillisesti olleet tilintarkastusalan ammattilaiset, yritysjohtajat, institutionaaliset sijoittajat tai kauppa- ja oikeustieteiden opiskelijat. Ei-ammattimaisten sijoittajien näkemyksiä rotaatiokäytännön vaikutuksista tilintarkastajan laatuun tai tilintarkastajan riippumattomuuteen ei ole suomalaisella aineistolla juurikaan testattu. Lisäksi rotaatiokäytäntöä on yleisesti tarkasteltu pidemmällä aikavälillä kuin viisi vuotta.

Tutkielman esikuvana toimii Quick ja Schmidt (2018) saksalaisella aineistolla tehty tutkimus, jossa he selvittivät rotaatiokäytännön, tilintarkastajan säilyttäminen tietyn minimiajan (audit retention) ja yhteistilintarkastuksen vaikutuksia tilintarkastuksen koettuun laatuun ja tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen. Tutkimusryhmään kuului saksalaisia pankinjohtajia sekä institutionaalisia sijoittajia. Quick ym. (2018) tutkivat rotaation vaikutuksia 24 vuoden ja 10 vuoden rotaatiokäytännöillä sekä ilman rotaatiokäytäntöä.

Tässä tutkielmassa käsitellään vain rotaatiokäytännön tai sen pois jättämisen vaikutuksia. Vaikutuksia tarkastellaan laadun ja riippumattomuuden kautta, jolloin vaikutukset muihin mahdollisiin tekijöihin, kuten hinnoitteluun tai kilpailuun, on rajattu pois tutkiel-

masta. Huomattavaa on myös, että tutkielman teoriaosassa käsitellään sekä päävastuullisen tilintarkastajan että tilintarkastusyhteisön rotaatiota, mutta empiriaosa tarkastelee aihetta tilintarkastusyhteisön rotaation kautta.

Tämän tutkielman empiriaosa suoritettiin kokeellisena tutkimuksena, joka soveltuu rotaation sekä toimikauden pituuden vaikutusten tutkimiseen. Tutkimuksen riippuvia muuttujia eli tilintarkastuksen laadun ja tilintarkastajan riippumattomuuden muutoksia tutkitaan riippumattomien muuttujien, eli kahden eri rotaatiokäytännön kautta, jotka ovat viiden vuoden rotaatiokäytäntö sekä ei rotaatiokäytäntöä. Kokeellista tutkimusta varten luotiin case- yritys, ja sen pohjalta laadittiin kaksi erillistä kyselylomaketta, jotka erosivat toisistaan vain rotaatiokäytännön osalta. Vastauksia kyselylomakkeisiin saatiin yhteensä 41 kappaletta. Pienen otoskoon vuoksi alun perin suunnitellun t-testin edellytysten täytyminen oli epävarmaa, joten tilastollisena menetelmänä päädyttiin käyttämään Mann-Whitneyn U-testiä. T-testin tavoin Mann-Whitneyn U- testi mittaa kahden riippumattoman otoksen välisen eron merkitsevyyttä.

1.2 Tutkimuksen rakenne

Tutkielman teoriaosa koostuu kolmesta eri luvusta. Ensimmäisessä luvussa käsitellään tilintarkastuksen laatua, sekä siihen liittyviä tekijöitä ja sen sääntelyä. Toinen luku käsittelee tilintarkastajan riippumattomuutta, sen kahtiajakoa ja sääntelyä. Molempien lukujen lopuksi tarkastellaan myös toimikauden ja tilintarkastuksen laadun sekä tilintarkastajan riippumattomuuden välistä suhdetta teoreettiselta pohjalta. Kolmannessa luvussa käsitellään rotaatiosäännöstä ja selvitetään sen vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen. Vaikutuksia tutkitaan aikaisempien tutkimusten avulla.

Myös tutkielman empiriaosa rakentuu kolmesta eri luvusta. Empirian ensimmäisessä luvussa käydään läpi tutkimusaineisto sekä metodit. Empiriaosuuden tarkoituksena on selvittää kolmansien osapuolien näkemyksiä päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön pakollisesta rotaatiosta. Tutkimus kohdistettiin ei-ammattimaisille sijoittajille, eli kuluttajan asemassa olevalle yksityishenkilölle, jonka pääasiallisena ammattina tai tulonlähteenä ei ole sijoittaminen. Sijoittajiin otettiin yhteyttä Facebookissa olevan Sijoituskerho -ryhmän kautta ja aineiston keruu suoritettiin standardoidulla kyselylomakkeella. Toisessa luvussa käydään läpi tutkimustuloksia. Luvussa esitetään yleisiä huomioita aineistosta sekä hypoteesien testaus. Kolmannessa luvussa pohditaan tutkielman johtopäätöksiä ja rajoituksia sekä esitetään yhteenveto ja mahdolliset jatkotutkimuskohteet.

2 Tilintarkastuksen laatu

Tilintarkastuksen laadulle ei ole täysin yksiselitteistä määritelmää, sillä käsitteenä laatu on monimutkainen ja sen tulkinta riippuu aina tarkastelijan näkökulmasta. Taloudelliseen prosessiin kuuluvilla sidosryhmillä, kuten käyttäjillä, tilintarkastajilla, lainsäätäjillä sekä yhteiskunnalla on usein erilainen näkemys tilintarkastuksen laadusta ja sen osatekijöistä. Tutkielmassa tarkastellaan, onko rotaatiokäytännöllä, sen olemassaololla ja toimeksiantosuhteen kestolla, vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Tutkimusnäkökulma käsittää vaikutukset sekä tosiasialliseen laatuun että sidosryhmien näkemyksiin tilintarkastuksen laadusta.

Luvun tarkoituksena on perehtyä tilintarkastuksen laadun käsitteeseen kokonaisuudessaan, eli huomioon otetaan sekä tosiasiallinen laatu että laadun ulkoinen kuva. Lisäksi alussa määritellään lyhyesti tilintarkastuksen tarve ja tavoitteet, minkä jälkeen tarkastellaan tilintarkastukseen kohdistuvaa säätelyä sekä laadunvalvontaa. Tämän jälkeen käydään läpi vielä toimikauden pituuden vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun.

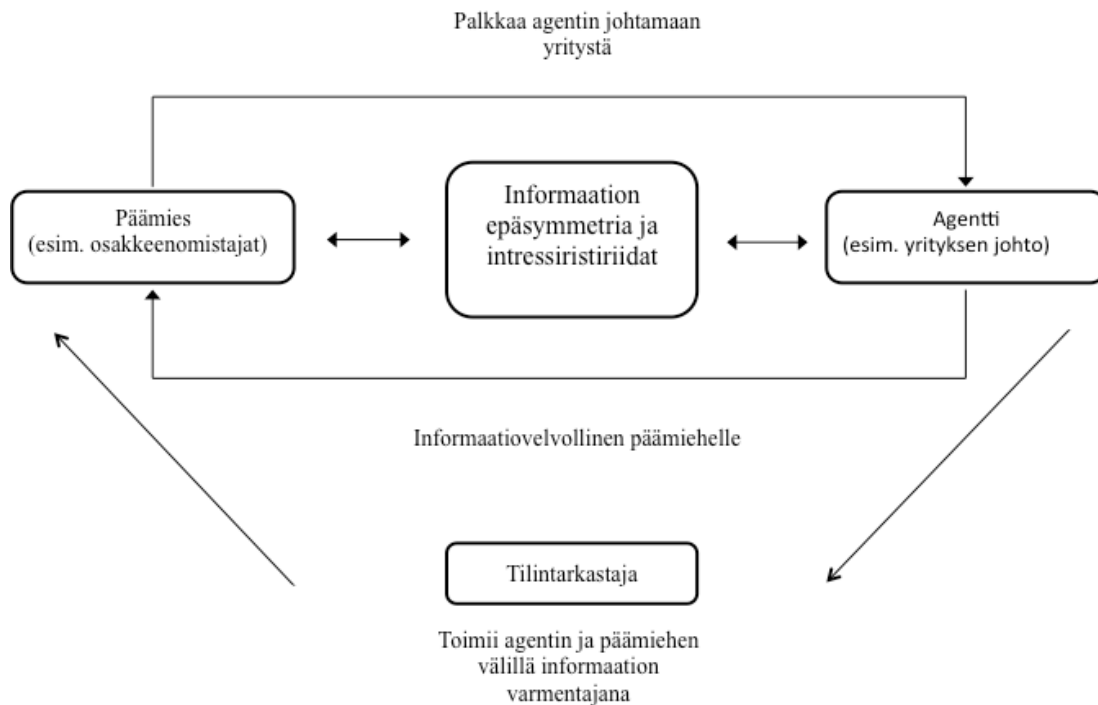
2.1 Tilintarkastuksen tarve ja tavoitteet

Tilintarkastajien suorittama lakisääteinen tilintarkastus on keskeisin taloudellisen informaation varmennusmuoto, jonka tarkoituksena on lisätä muiden kuin vastuussa olevien osapuolten luottamusta tilinpäätökseen. Perustana tilintarkastukselle on tilintekovelvollisuus, joka on lakisääteinen tai perustuu sopimukseen (Tomperi 2016: 6-7).

Tilintarkastus voidaan nähdä systemaattisena prosessina, jossa riippumaton tilintarkastaja objektiivisesti arvioi tilinpäätöksen tietojen oikeellisuutta sekä yrityksen taloudellisia toimia. Tilintarkastuksesta annetaan tilintarkastuskertomus, jonka tarkoituksena on

tuottaa informaatiota sidosryhmille sekä toimia apuna päätöksentekoprosessissa (Eilifsen, Messier, Glower & Prawitt. 2014: 12).

Tilintarkastuksen tarve voidaan ymmärtää päämies-agenttiteorian kautta (Kuvio1). Nykyajan yhteisöissä omistajuus ja toiminnallinen johto ovat eriytyneet, jolloin tilintarkastuksen tarve kasvaa. Päämiehet (esim. osakkeenomistajat) ovat palkanneet agentin (esim. ulkopuolisen johdon) johtamaan yritystä, mikä synnyttää usein informaation epäsymmetriaa sekä intressiristiriitaa osapuolten välille. Päämies ei voi siis olla täysin varma agentin toiminnan asianmukaisuudesta, eikä agentti välttämättä toimi omistajan edun mukaisesti ajaessaan omia tavoitteitaan. Tilintarkastuksen tavoitteena on estää informaation epäsymmetrian syntyminen sekä lisätä luotettavuutta johdon tuottamille tiedoille, jotka raportoidaan ulkopuolisille tahoille (Eilifsen ym. 2014: 6-7, Wallace 1980).

Kuvio 1 Päämies-agenttiteoria ja tilintarkastuksen tarve (Eilifsen ym. 2014).

Wallace (1980) on perustellut tilintarkastuksen tarvetta agenttiteorian eli valvontahypoteesin lisäksi kahdella muulla hypoteesilla; informaatiohypoteesilla sekä vakuutushypoteesilla. Informaatiohypoteesi perustuu siihen, että tilintarkastusta pidetään keinona parantaa taloudellisen informaation laatua. Erityisesti sijoittajat hyötyvät tilintarkastuksen tuottamasta sekä varmistamasta informaatiosta, minkä lisäksi se tuo lisäarvoa yrityksen johdolle. Vastaavasti vakuutushypoteesin mukaan tilintarkastuksen avulla luodaan niin sanotusti vakuus kolmansille osapuolille. Tilintarkastaja on osittain vastuusta mahdollisista virheistä tilinpäätöksessä tilintarkastuksen jälkeen, minkä vuoksi tilintarkastuksessa pyritään välttämään virheitä suorittamalla se mahdollisimman kattavasti sekä laadukkaasti.

Erilaisten hypoteesien lisäksi ulkoista tilintarkastusta on perusteltu tehokkuusnäkökulmalla sekä yhä monimutkaisemmiksi muuttuvilla yrityskokonaisuuksilla. Ulkoinen tilintarkastaja toimii tehokkaammin kuin sisäinen, hänellä on korkea asiantuntijuus eikä hän ole riippuvainen yrityksen johdon motiiveista (Chow 1982). Myös sisäisen tilintarkastajan tulee toimia objektiivisesti ja riippumattomasti. Erilaiset lähtökohdat, kuten toimeksiantaja, ulkoisen ja sisäisen tilintarkastuksen välillä muovaavat kuitenkin riippumattomuuden luonteet erilaisiksi (Korkeamäki 2016: 37).

Suomen tilintarkastuslaissa (1141/2015) ei säädetä erikseen tilintarkastuksen tavoitteesta. Epäsuorasti voidaan päätellä tilintarkastuksen tavoitteeksi laissa mainittujen seikkojen tarkastamisen, jotta tilintarkastaja voi toimittaa laissa määrätyt tilintarkastajan raportit ulkoisille sidosryhmille (Halonen, Steiner 2009: 13). Tomperin (2016) mukaan tilintarkastuksen tavoite on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös ja toimintakertomus sekä muut tilintarkastuksen kohteena olevat asiakirjat laadittu voimassa olevien säännösten ja määräysten mukaisesti. Tilintarkastaja antaa lausunnon myös siitä, antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus sekä muut tilintarkastuksen kohteena olevat asiakirjat kirjanpitolaisissa tarkoitetulla tavalla oikean ja riittävän

kuvan tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Tilintarkastajan tehtävänä on suorittaa myös vastuuvollisen toiminnan lainmukaisuus eli hallinnon tarkastus.

Tilintarkastuksessa ei ole mahdollista hankkia yksiselitteisen varmaa näyttöä, vaikka tilintarkastaja toimisi huolellisesti sekä ammattitaitoisesti (Eilifsen ym. 2014: 15). Tilintarkastuksen tavoitteena voidaankin pitää kohtuullisen varmuuden hankkimista siitä, että tilinpäätöksessä ei ole tahallisesti tai tahattomasti aiheutettua virhettä tai puutetta (Tomperi 2016: 11).

2.2 Tilintarkastuksen laatu

Tilintarkastuksen laatu on monimutkainen käsite, jota on vaikea tiivistää yksinkertaiseen muotoon. Lisäksi laatu on aina riippuvainen tarkasteltavasta näkökulmasta ja siihen vaikuttavat useat eri tekijät tilintarkastusprosessin aikana (Francis 2011).

DeAngelo laajalti käytetty määritelmä (1981b) jakaa tilintarkastuksen laadun kahteen osatekijään. Hän määrittelee laadun riippuvaiseksi tilintarkastajan kyvykkyydestä löytää virheet laskentajärjestelmistä sekä siitä todennäköisyydestä, että tilintarkastaja raportoi näistä virheistä. Todennäköisyys, että tilintarkastaja havaitsee virheet, riippuu hänen kokemuksestaan sekä ammatillisesta pätevyydestään. Virheiden raportoinnin todennäköisyydellä puolestaan kuvataan tilintarkastajan riippumattomuutta. Myöhemmissä tutkimuksissa on riippumattomuuden lisäksi korostettu erityisesti teknisen osaamisen roolia, esimerkiksi koulutusta, kokemusta ja ammattitaitoa. Ilman teknistä osaamista on tilintarkastajan teknistä kyvykkyyttä sekä riippumattomuutta vaikea määrittää (Deis & Giroux, 1992).

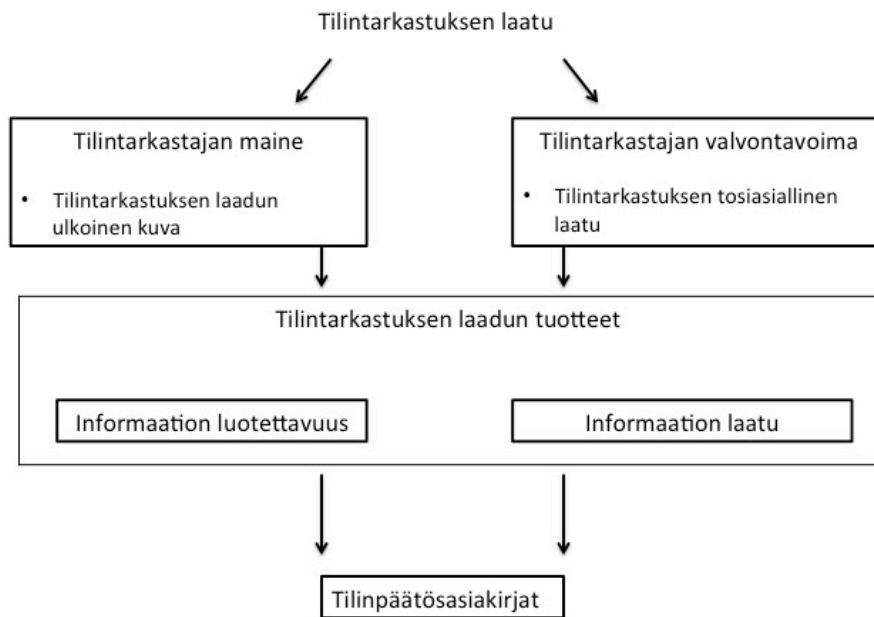
Kansainvälisen tilintarkastajaliiton IFAC:n (International Federation of Accountants) alaisuudessa toimiva IAASB (The International Auditing and Assurance Standards Board) julkaisi helmikuussa 2014 tilintarkastuksen laadun viitekehyksen, jossa määritellään ne

keskeiset tekijät, joiden avulla tilintarkastuksen laatu pystytään maksimoimaan. Laadun viitekehyksessä tilintarkastuksen laatuun positiivisesti vaikuttavat tekijät oli jaettu panoksiin, tuotoksiin, prosessi-, vuorovaikutus- ja ympäristötekijöihin. Panoksia, prosessitekijöitä ja tuotoksia voidaan soveltaa kolmelle eri tasolle, toimeksiantoon, tilintarkastusyhteisöön sekä kansalliselle (IAASB, 2014).

Tilintarkastuksen laatu kostuu siis useasta eri osatekijästä. Lisäksi laadun käsite voidaan jakaa edelleen tilintarkastuksen tosiasialliseen laatuun sekä tilintarkastuksen ulkoiseen kuvaan eli siihen miten kolmannet osapuolet sen näkevät. Tilintarkastuksen tosiasiallinen laatu sekä sen ulkoinen kuva saattavat poiketa toisistaan (Watkins, Hillison & Mocreft 2004).

Jotta tilintarkastuksen laadun havaitut ja koetut ominaisuudet saataisiin selville, Watkins ym. (2004) jakavat laadun edelleen tilintarkastajan valvontavoimaan sekä tilintarkastajan maineeseen. Tilintarkastajan valvontavoiman voidaan katsoa vaikuttavan tilintarkastusinformaation laatuun eli tilintarkastuksen tosiasialliseen laatuun. Valvontavoiman tehokkuuteen vaikuttavat tilintarkastajan osaaminen ja riippumattomuus. Tilintarkastajan maine vaikuttaa informaation uskottavuuteen sekä informaation luotettavuuteen eli siihen, miten tilintarkastuksen laadun ulkoinen kuva koetaan. Maine liittyy markkinoiden käsitykseen tilintarkastajan puolueettomuudesta sekä pätevyydestä ja se edustaa tilintarkastajan kykyä parantaa tilinpäätöksen uskottavuutta. (Watkins ym. 2004).

Kuvio 2 selvittää edelleen tilintarkastuksen laadun eri ulottuvuuksien välisen suhteen. Tilintarkastuksen laatu voidaan jakaa tilintarkastajan maineeseen eli laadun ulkoiseen kuvaan ja tilintarkastajan valvontavoimaan eli tosiasialliseen laatuun. Näistä osatekijöistä syntyvät tilintarkastuksen laadun tuotteina informaation luotettavuus ja laatu, jotka vaikuttavat edelleen tilinpäätösinformaatioon.

Kuvio 2 Tilintarkastuksen laadun rakenne (Watkins ym. 2004).

2.3 Tilintarkastuksen valvonta ja laadunvalvonta

Tilintarkastustyön on oltava korkeatasois3ta, jotta se täyttäisi lainsäädännön vaatimukset sekä asiakkaan ja yhteiskunnan odotukset. Korkeatasoisen tilintarkastuksen varmistaminen edellyttää, että tilintarkastuksen laatu ohjeistetaan ja sitä valvoo ulkoinen, mahdollisimman riippumaton taho (Tomperi 2016:25).

Suomessa tilintarkastusvalvonnasta, joka perustuu tilintarkastusdirektiiviin ja tilintarkastuslakiin vastaa patentti- ja rekisterihallitus. Tilintarkastusvalvonta vastaa tilintarkastuksen valvonnasta sekä yleisestä ohjauksesta ja kehittämisestä (Tilintarkastuslaki 1141/2015). Sen tehtäviin kuuluu tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen hyväksyminen, rekisteröinti ja valvonta sekä muut lakisääteiset tehtävät. Tilintarkastuslaki ei anna tarkkoja ohjeita, miten tilintarkastusvalvonnan tulisi hoitaa laissa säädettyjä tehtäviä (Horsmanheimo, Steiner 2017: 70-71).

Tilintarkastuksen valvonta voidaan jakaa ennakoivaan valvontaan ja jälkikäteisvalvontaan. Ennakoivan valvonnan avulla pyritään varmistamaan tilintarkastajien toimintaan etukäteen vaikuttamalla, että he toimivat tilintarkastuslain mukaisesti. Sen tärkein muoto on laadunvarmistuksen valvonta. Vastaavasti jälkikäteisvalvonnassa tilintarkastajien toimintaa selvitetään ja arvioidaan jälkikäteen. Jälkikäteisvalvontaa toteutetaan esimerkiksi tutkimalla julkisuudessa esiintyneitä tietoja ja kanteluja tai yksittäistapauksissa tutkimalla tilintarkastajien toimintaa (Halonen, Steiner 2010: 26).

Koska tilintarkastus on systemaattinen prosessi, sen laatu riippuu tilintarkastajan arvioinnin laadusta jokaisen tilintarkastusprosessin vaiheen aikana, esimerkiksi riskien arvioinnissa sekä tilintarkastusevidenssin keräämisessä ja arvioinnissa (Knechel, Krishnan, Pevzner, Shefchik, & Velury 2013). Tilintarkastuksen korkea laatu on tasalaatuisuutta, luotettavuutta sekä virheettömyyttä. Laatua voidaankin pitää tilintarkastusalan uskotavuuskysymyksenä (Horsmanheimo, Steiner 2009: 457).

Suomessa tilintarkastuslaki velvoittaa tilintarkastajaa huolehtimaan oman tarkastustyönsä laadusta sekä osallistumaan laaduntarkastukseen. Laadunvalvonta voidaan jakaa laadunvarmistukseen ja laadunvalvontaan, jota suorittavat tilintarkastusyhteisöt sekä ulkoiseen laaduntarkastukseen, jota suoritetaan viranomaisten toimesta. Tilintarkastuksen laadunvarmistus on tilintarkastajien suorittamaa itsesääätelyä. Tilintarkastajat huolehtivat itse laadun asianmukaisuudesta ja sen toteuttamisesta. Laadunvalvonta onkin

tässä mielessä omavalvontaa, joka käsittää tilintarkastusyhteisön omaksumat periaatteet ja menettelytavat (Horsmanheimo ym. 2009: 458).

Tehokkaat laadunvalvontajärjestelmät omaavat tilintarkastusyhteisöt parantavat jatkuvasti palveluidensa laatua sekä noudattavat ammattimaisia standardeja. Tilintarkastusyhteisöt ovat myös kilpailukykyisempiä niin asiakas- kuin työntekijämarkkinoilla ja pystyvät viestimään sekä hallitsemaan riskejä ennakoivasti (Allen 2011). Riittävän korkeatasoisen tilintarkastuksen turvaaminen edellyttää lisäksi, että tilintarkastuksen laatu määrätään ulkoa päin. Ulkoinen laaduntarkastus on valvontaviranomaisen valitseman laaduntarkastajan suorittamaa tilintarkastajaan tai tilintarkastusyhteisöön kohdistuvaa tarkastusta (Horsmanheimo ym. 2009: 458).

Tilintarkastusvalvonta määrää tilintarkastajan laaduntarkastukseen vähintään joka kuudes vuosi. Yleisen edun kannalta merkittävän yhteisön tilintarkastaja suorittaa laaduntarkastuksen vähintään joka kolmas vuosi. Laaduntarkastajana toimii henkilö, joka on perehtynyt hyvin tilintarkastukseen ja saanut tehtävään vaadittavan erityiskoulutuksen. Laaduntarkastuksen tavoitteena on varmistaa, että tilintarkastaja suorittaa tarkastustyönsä lain ja muiden säännösten edellyttämällä tavalla (Tomperi 2016: 25).

2.4 Toimikauden pituuden vaikutus tilintarkastuksen laatuun

Tilintarkastajan toimikaudella tarkoitetaan tilikautta tai tilikausia eli sitä ajanjaksoa, jota tarkastamaan tilintarkastaja on valittu. Pääsääntöisesti tilintarkastajan toimikausi jatkuu kuitenkin toistaiseksi (Tomperi 2016: 28). Vastaavasti puhuttaessa tilintarkastajan toimikautensa pituudesta tarkoitetaan kaikkia niitä toimikausia, joiden aikana tilintarkastaja on ollut yhtiön tilintarkastajana. Tilintarkastajan valinta tapahtuu lakimääräisesti ja lähtökohtana on, että kaikki kirjanpitolain mukaan kirjanpitovelvolliset yhteisöt ja säätiöt valitsevat tilintarkastajan. Poikkeuksia on säädetty kaikkein pienimpiin kirjanpitovelvollisiin sekä aloittaviin pieniin yrityksiin (Horsmanheimo ym. 2017: 166). Pääsääntöisen

valintamenettelyn mukaan yhteisöissä ja säätiöissä, jossa on valittava tilintarkastaja, valintapäätöksen tekevät yhteisössä omistajat ja säätiössä hallitus. Joskus laki sallii tai vaatii, että valitaan yksi tai useampi tilintarkastaja. Tällöin sovelletaan poikkeuksellista valintamenettelyä (Horsmanheimo ym. 2017: 172-173).

Tilintarkastajan toimikauden pituuden vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun on keskusteltu jo pitkään ja mielipiteitä pitkän toimikauden hyvistä ja huonoista puolista on lukuisia. Osa tutkimustuloksista viittaa siihen, että pitkä toimikausi todella parantaa tilintarkastuksen laatua ja vastaavasti lyhyt toimikausi on yhteydessä matalampaan tilintarkastuksen laatuun (Tepalagul & Lin 2015). Osa tutkijoista ja alan ammattilaisista toisaalta uskoo, että pitkät asiakassuhteet tilintarkastajan ja tarkastettavan yrityksen välillä vaarantavat yleisen käsityksen tilintarkastajan riippumattomuudesta ja tilintarkastuksen laadusta (Daniels & Booker 2011). Carey ja Simnett (2006) perustelivat pitkän toimikauden negatiivisia vaikutuksia argumenteilla, joiden mukaan liian läheiseksi kehittyvä suhde tilintarkastajan sekä asiakkaan välillä vaarantaa tilintarkastajan itsenäisyyden sekä kyvyn arvioida kriittisesti ja objektiivisesti.

Viimeisten 20 vuoden aikana tapahtuneiden tilintarkastuskandaalien sekä finanssikriisin seurauksena tilintarkastuksen ja sen tuottamien taloudellisten raporttien laatu nousi taas julkisen huolenaiheen kohteeksi (Hohenfels 2016). Finanssikriisin myötä säädetyn tilintarkastusasetuksen sekä –direktiivin tarkoituksena on tukea luottamusta tilintarkastusraportteihin sekä edistää tilintarkastuksen laatua. Tilintarkastuksen sääntelyn taustalla oli tunnistettu ongelma tilintarkastaja – asiakassuhteen pituudesta, mikä huomattiin merkittäväksi tekijäksi tilintarkastuksen laadun heikentyessä. Pitkät toimikaudet olivat tyypillinen piirre tilintarkastuskandaaleihin yhdistetyissä yrityksissä (Hohenfels 2016).

3 Tilintarkastajan riippumattomuus

Tilintarkastajalta edellytetään riippumattomuutta, korkeaa ammattitaitoa sekä salassapitovelvollisuutta. Näistä erityisesti riippumattomuutta voidaan pitää tilintarkastuksen keskeisenä edellytyksenä, sillä riippumattomuus toimii lähtökohtana sidosryhmien luotamukselle tilintarkastajaa kohtaan. Tutkielmassa tarkastellaan, onko rotaatiokäytännöllä, sen olemassaololla ja toimeksiantosuhteen kestolla vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimusnäkökulma käsittää vaikutukset sekä tosiasialliseen riippumattomuuteen että havaittuun riippumattomuuteen.

Luvussa käydään läpi riippumattomuuden käsitettä yleisesti sekä sen kahtiajakoa tosiasialliseen riippumattomuuteen ja näkyvään riippumattomuuteen. Lisäksi käsitellään lyhyesti riippumattomuusvaatimukseen kohdistuvaa säätelyä sekä toimikauden pituuden vaikutuksia.

3.1 Riippumattomuuden määrittely

Riippumattomuus määritellään tilintarkastajan tosiasialliseksi riippumattomuudeksi (mielen riippumattomuus) sekä näkyväksi riippumattomuudeksi tilintarkastuksen kohteesta. Lisäksi tilintarkastajalla ei saa olla merkittäviä eturistiriitoja suhteessa tarkastettavaan yhtiöön (Eilifsen ym. 2014: 58). DeAngelon (1981a) sekä Wattsin ja Zimmermanin (1983) laajalti käytetyn määritelmän mukaan tilintarkastajan riippumattomuus on yhteydessä siihen todennäköisyyteen, että hän raportoi havaitsemastaan rikkeestä asiakkaan tilinpäätöksessä. Mitä riippumattomampi tilintarkastaja on, sitä todennäköisemmin hän valitsee raportoida havaitsemastaan rikkeestä.

Riippumattomuutta arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Riippumattoman toiminnan ollessa mahdotonta, on tilintarkastajan kieltäytyttävä vastaanottamasta toimeksiantoa tai luovuttava siitä. Tilintarkastukseen kuuluu kuitenkin aina jossain määrin riippuvuus

muista henkilöistä ja asioista, eikä tilintarkastajan riippumattomuus voi olla täysin absoluuttista eli ehdotonta. Riippuvuutta aiheuttavat tekijät on kuitenkin aina pyrittävä minimoimaan siten, että ulkopuolinen tarkastelija voi luottaa tilintarkastajan objektiiviseen toimintaan. (Horsmanheimo ym. 2009: 254; Tomperi 2016:21)

Euroopan tilintarkastajaliitto (FEE) on tehnyt jaottelun uhkatekijöistä, jotka vaarantavat tilintarkastajan riippumattomuuden (FEE, 1998). Kyseistä jaottelua on käyttänyt myös Tomperi (2016) tekijöistä, jolloin riippumattomuusvaatimukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

1. Oman edun uhka (The Self-Interest Threat or Risk)
2. Oman työn tarkastamisen uhka (The Self-Review Threat or Risk)
3. Asianajon uhka (The Advocacy Threat or Risk)
4. Läheisyyden uhka (The Familiarity or Trust Threat or Risk)
5. Painostuksen uhka (The Intimidation Threat or Risk)

Oman edun uhka syntyy, kun tilintarkastajalla joko on taloudellisia tai muita etuuksia yhteisössä tai säätiössä sekä silloin, kun tilintarkastajalla on muu kuin tavanomainen liikesuhde yhteisöön tai säätiöön. Taloudelliset etuudet voidaan niiden luonteen perusteella jakaa edelleen välittömiin sekä välillisiin etuuksiin. Välilliset etuudet ovat merkityksellisiä, mikäli välillinen omistus mahdollistaa tai näyttää mahdollistavan vaikuttamisen yhteisön tai säätiön johdon päätöksiin. (Horsmanheimo ym. 2017: 286-287, Tomperi 2016:22). Välittömiä taloudellisia etuuksia ovat esimerkiksi osakkeet, obligaatiot, velkakirjat ja muut arvopaperit yhteisössä tai säätiössä, joka on toimeksiannon kohteena. Vastaavasti välillisiä uhkia ovat sijoitukset yrityksiin, joilla on sijoituksia tai muita taloudellisia intressejä suhteessa toimeksiantoyritykseen.

Riippumattomuusvaatimukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota myös tapauksessa, jossa tarkastuksen kohteena on tilintarkastajan oma toiminta. Oman työn tarkastamisen uhalla tarkoitetaan, että tilintarkastaja ei arvioi asianmukaisesti jo aiemmin tekemäänsä

tai tilintarkastusyhteisöön kuuluvan jäsenen työtä. Riippumattomuus vaarantuu tällöin objektiivisuuden katoamisen vuoksi (Horsmanheimo ym. 2017: 288).

Asianajon uhka syntyy, jos tilintarkastaja toimii oikeudenkäynnissä tai muussa yhteydessä yhteisön tai säätiön puolesta tai sitä vastaan. Tällöin on ryhdyttävä riippumattomuutta turvaaviin toimiin. Myös asianajon uhatta tilintarkastajan objektiivisuus on vaarassa kadota, jos hän tukee asiakkaan tai työnantajan näkemystä liian pitkälle (Horsmanheimo ym 2017: 289).

Jos tilintarkastajalla on läheinen suhde henkilöön, joka kuuluu yhteisön tai säätiön johtoon tai joka on osallistunut toimeksiannon kohteena olevaan asiaan yhteisön palveluksessa, voi läheisyyden uhka vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden (Tomperi 2016: 21). Pitkä tai läheinen suhde ajaa helposti tilintarkastajan suhtautumaan liian myönteisesti asiakkaan etuun eikä hän tällöin tarkastele asiaa objektiivisesti. Läheisyyden uhkaa on arvioitava myös silloin, kun tilintarkastaja siirtyy yhteisön tai säätiön palvelukseen. Asiakassuhteen alkuvuosina todennäköisyys riippumattomuuden vaarantumiselle kasvaa.

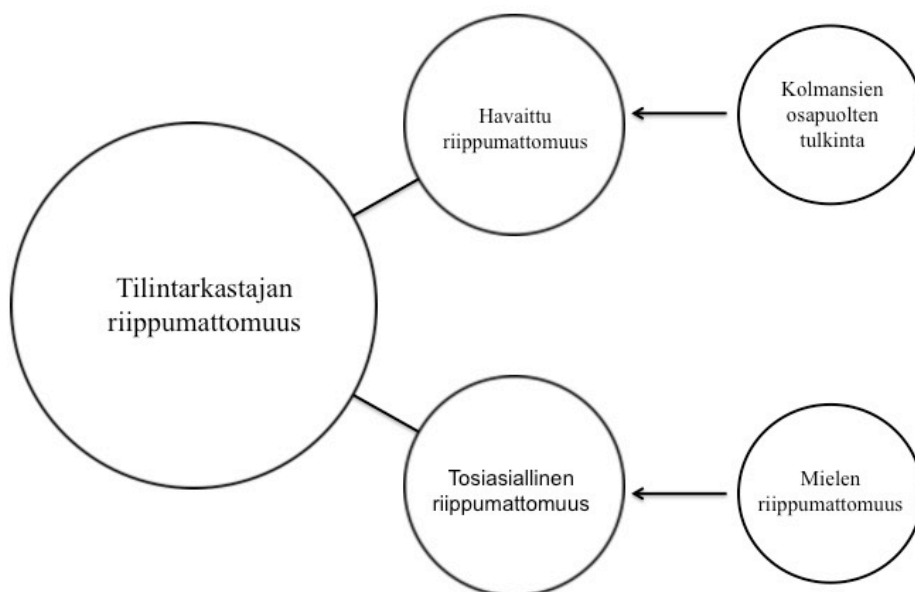
Painostuksen uhka tarkoittaa, että tilintarkastaja ei voi toimia objektiivisesti tai noudattaa ammatillista skeptisyyttä asiakkaan todellisen tai koetun painostuksen vuoksi (Horsmanheimo ym. 2017: 291). Usein asiakas on vaikutusvaltainen, jolloin tilintarkastaja saattaa pelätä uhkailua. Painostukseen liitetään myös vaikuttaminen tilintarkastajaan asiaankuulumattomalla tavalla.

Riippumattomuutta ja sitä vaarantavia tekijöitä käsitellään Euroopan komission 16.05.2002 antamassa suosituksessa tilintarkastajan riippumattomuuden peruseriaateista EU:ssa. Riippumattomuuden uhkatekijöiden merkitys riippuu monesta asiasta, kuten uhan voimakkuudesta, kyseisen henkilön tai henkilöiden asemasta, uhan aiheuttavan asian luonteesta sekä tilintarkastusympäristöstä. Uhkaa voidaan pitää merkittävänä, jos sen määrällinen ja laadullinen tarkastelu sekä yksinään että muiden tekijöiden kanssa

uhkaa riippumattomuutta siinä määrin, että sitä ei voida hyväksyä (Euroopan yhteisöjen komission suositus 2002/590/EU)

3.2 Riippumattomuuden kahtiajako

Tilintarkastajan riippumattomuuden käsite jaetaan tyypillisesti kahteen eri osaan (Kuvio 3). Tosiasiallinen riippumattomuus (independence in fact) tarkoittaa, että tilintarkastaja toimii objektiivisesti ja säilyttää riippumattoman ajattelutavan koko tilintarkastusprosessin ajan. Vastaavasti havaitulla riippumattomuudella (independence in appearance) tarkoitetaan kolmansien osapuolten tulkintaa tilintarkastajan riippumattomuudesta (Dopuch, King & Schwartz 2003).

Kuvio 3 Tilintarkastajan riippumattomuuden kahtiajako.

Puhuttaessa tosiasiallisesta riippumattomuudesta viitataan usein mielen riippumattomuuteen, johon liitetään myös vahvasti objektiivisuus. Mielen riippumattomuutta ei

pysty havaitsemaan ulkoa päin, vaan kysymys on enemmänkin tilintarkastajan henkisestä asemoitumisesta. Objektivisuutta pidetään yleisesti tilintarkastajan mielentilana, joka turvaa arviointikyvyn ja kiinnittää huomion vain niihin asioihin, jotka ovat merkityksellisiä tilintarkastuksen kannalta. Tosiasiallisen riippumattomuuden luonteen vuoksi sitä ei ole mahdollista normittaa lainsäädännössä (Fearnley & Beattie 2004; Horsmanheimo ym. 2017: 278-279).

Näkyvä riippumattomuus on sellaisten asioiden ja olosuhteiden välttämistä, mitkä voidaan katsoa niin merkitykselliseksi, että harkitsevan ja asiaan perehtyneen kolmannen osapuolen silmissä tilintarkastajan toiminnan objektiivisuus saattaisi vaarantua. Tilintarkastajan tulee välttää tilanteita ja olosuhteita, joissa kolmas osapuoli kyseenalaistaisi tilintarkastajan riippumattomuuden. Näkyvän riippumattomuuden toteutuminen edellyttää sitä, että riippumattomuuden on oltava ulkopuolisen tarkastelijan kannalta uskottavaa. Näkyvään riippumattomuuteen kohdistuu riippumattomuussäätelyä (Euroopan yhteisöjen komission suositus 2002/590/EU; Fearnley ym. 2004; Horsmanheimo ym. 2017: 280).

Tilintarkastuksen epäonnistumisen todennäköisyyteen vaikuttaa vahvasti tilintarkastuksen laatu, jonka kaksi keskeistä ominaisuutta ovat pätevyys ja riippumattomuus. Pätevyydellä viitataan tilintarkastajan kykyyn havaita virheet ja laiminlyönnit. Riippumattomuuden vaarantuessa luottamus sekä tilintarkastukseen että taloudelliseen raportointiin heikentyy. Tilintarkastajan tosiasiallisen riippumattomuuden heikentyminen vaikuttaa edelleen tilintarkastajan luotettavuuteen negatiivisesti. Koska kolmannet osapuolet eivät pysty havaitsemaan tosiasiallista riippumattomuutta, näkyvän riippumattomuuden merkitys korostuu (Fearnley 2004).

3.3 Riippumattomuuden sääntely

Riippumattomuussääntelyn tarkoituksena on estää riippuvuussuhteet, jotka vaarantavat tilintarkastajan objektiivisen toiminnan. Riippumattomuussääntelyn keskeinen ominaisuus on tilannekohtainen harkinta, joka ottaa huomioon toimeksiannon ominaisuudet, joiden puitteissa tilintarkastajan riippumattomuus toteutuu. Riippumattomuuden arvioinnissa keskeisiä lähteitä ovat kansalliset sekä kansainväliset suositukset sekä näkyvän riippumattomuuden toteutuminen. Näkyvän riippumattomuuden arvioinnissa on otettava huomioon, mitä harkitseva ja asiaan perehtynyt osapuoli pitää objektiivisena ja riippumattomana toimintana. Arvioinnissa on aina huomioitava myös toimeksiannon ominaisuudet, kuten toimeksiannon kohteen toiminnan luonne, koko sekä merkitys yleisen edun kannalta (Horsmanheimo ym 2017: 280-281).

Suomen tilintarkastuslaissa riippumattomuutta koskeva sääntely koostuu nimenomaisista riippumattomuussäännöksistä ja muista riippumattomuutta turvaavista säännöksistä. Nimenomaisista riippumattomuussäännöksistä, jotka koskevat tilintarkastajan riippumattomuutta ja esteellisyyttä, säädetään Tilintarkastuslain (1141/2015) 4 luvun 6 ja 7§:ssä. Vastaavasti muita riippumattomia turvaavia säännöksiä ovat esimerkiksi tilintarkastajaksi ja tilintarkastusyhteisöksi hyväksymistä koskevat säännökset sekä tilintarkastajan määritelmää, kelpoisuutta sekä hyvää tilintarkastustapaa koskevat säännökset (Horsmanheimo ym. 2017: 280-281).

Suomen uusi tilintarkastuslaki tuli voimaan vuoden 2016 elokuussa. Samalla muutettiin myös monien muiden lakien tilintarkastusta koskevia säännöksiä. Taustalla oli Euroopan parlamentin ja neuvoston antama uusi tilintarkastusdirektiivi (2014/56/EU) sekä PIE-yhteisöjen tilintarkastusta koskeva asetus (537/2014). EU:n tilintarkastusuudistuksella pyritään parantamaan lakisääteisiä tilintarkastuksia EU:ssa vahvistamalla tilintarkastajien riippumattomuutta sekä ammatillista skeptisyyttä. Direktiivin myötä tilintarkastajan riippumattomuudelle tuli useita vaatimuksia. Horsmanheimo (2017:132) avaa direktiiviä, jonka mukaan tilintarkastajalla on velvollisuus riippumattomuutensa arviointiin ja

tarvittaessa hänen on sovellettava varotoimia riippumattomuuden turvaamiseksi. Direktiivi sisältää lisäksi tilintarkastusyhteisön sisäisen valvonnan organisointiin liittyviä yksityiskohtaisia säännöksiä, joiden tarkoituksena on varmistaa riippumattomuus.

Yhdysvalloissa määräyksiä tilintarkastusyhteisöjen toiminnasta sekä pörssinoteerattujen yritysten hallinnosta ja johtamisesta asettaa Sarbanes-Oxley laki. Sitä noudattavat yritykset, jotka ovat listautuneina SEC:n (U.S Securities and Exchange Commission) alaisissa pörseissä. SOX:illa on ollut merkittäviä vaikutuksia tilintarkastusalaan. Lain säätämisen sekä julkisten yritysten tilintarkastusta valvovan PCAOB:n (Public Company Accounting Oversight Board) perustamisen myötä näkyvä riippumattomuuden toteutuminen on lisääntynyt eli luottamus tilintarkastustyöhön on kasvanut (Ghosh, Kallapur & Moon 2009).

3.4 Toimikauden pituuden vaikutus tilintarkastajan riippumattomuuteen

Toimikauden pituuden vaikutuksia on tutkittu sekä tosiasiallisen riippumattomuuden että havaitun riippumattomuuden näkökulmasta. Useimpien tutkimusten mukaan tilintarkastajan toimikauden pituus ei heikennä tosiasiallista riippumattomuutta eivätkä vastaavasti myöskään kolmannet osapuolet yleisesti koe tilintarkastajan riippumattomuuden heikentyvän pitkän toimikauden vuoksi. Tutkimustulokset aiheesta ovat kuitenkin yleisesti ristiriitaisia ja osassa tutkimuksia ei ole havaittu positiivista eikä negatiivista suhdetta tilintarkastajan riippumattomuuden sekä toimeksiantosuhteen pituuden välillä (Tepalagul ym. 2015).

Sääntelyn näkökulmasta pitkät toimeksiantosuhteet saattavat liittyä siihen, että tilintarkastajien raportointi asiakkaiden ongelmista on vähäisempää, eli tilintarkastajat eivät ole riippumattomia asiakkaistaan (Geiger & Raghunandan 2002). Toimeksiantosuhteen

pidentyessä tilintarkastajien ja asiakkaiden välille syntyy helpommin pitkäaikainen henkilökohtainen tai taloudellinen side, joka voi puolestaan heikentää riippumattomuutta ja vaikuttaa näin heikentävästi taloudellisen raportoinnin laatuun (Kim ym. 2015).

Vastaavasti taloudellinen näkökulma viittaa siihen, että tilintarkastusraportoinnin ja riippumattomuuden ongelmat saattavat olla todennäköisempiä toimeksiantosuhteen alkuvuosina. Tällöin tilintarkastajat ovat alttiimpia myöntämään vakiomuotoisen lausunnon, sillä mukautetun lausunnon antamiseen sisältyy aina riski irtisanomisesta. Tilintarkastajat saattavat siis olla huolissaan julkisesta maineestaan ja antaa vakiomuotoisen lausunnon varmistaakseen toimeksiantosuhteen jatkumisen. (Geiger ym. 2002).

Lisäksi toimeksiantosuhteen kestäessä pidempään tilintarkastajat tulevat tutuiksi asiakasyritysten kanssa, jolloin tilintarkastajien tietämys sekä ymmärrys asiakasyrityksen taloudellisesta asemasta sekä toiminnasta kasvaa. He arvioivat tällöin yhä skeptisemmin johdon arvioita ja esityksiä. Vastaavasti toimeksiantosuhteen alkuvuosina tilintarkastajat ovat riippuvaisempia johdon näkemyksistä ja tietämyksestä. (Nasution ym. 2013).

4 Tilintarkastus ja rotaatiokäytäntö

Tilintarkastajan pakollista rotaatiota koskeva sääntely rajoittaa tilintarkastajan sekä tilintarkastusyhteisön ja asiakkaan välisen toimeksiantosuhteen kestoa. Rotaation avulla pyritään tilintarkastajan riippumattomuuden sekä objektiivisuuden säilyttämiseen ja luottamuksen lisäämiseen taloudellista raportointia kohtaan (Cameran, Prencipe & Trombetta 2016).

Enron ja Worldcom olivat eräitä 2000-luvun alun suuria tilintarkastusskandaaleita, joiden myötä Yhdysvalloissa säädettiin vuonna 2002 voimaan tullut Sarbanes-Oxley laki (SOX). Lain tarkoituksena oli tehostaa hyvää hallintotapaa sekä kehittää taloudellisen raportoinnin laatua. SOX:in mukaan julkisten yritysten sekä heidän tilintarkastajiensa tuli noudattaa useita tärkeitä vaatimuksia, joita olivat esimerkiksi tilinpäätösraportoinnin sisäisen valvonnan tehokkuus, tarkastusvaliokunnan riippumattomuus ja päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio (Kim ym. 2015).

Vuonna 2006 Euroopan parlamentti ja unionin neuvosto harmonisoivat rotaatiokäytäntöjä jäsenmaiden välillä säätämällä tilintarkastusdirektiivin (43/2006/EY), joka rajoitti päävastuullisen tilintarkastajan toimeksiantosuhteen keston seitsemään vuoteen (Euroopan parlamentti 2006). Säännös ei kuitenkaan edellyttänyt itse tilintarkastusyhteisön vaihtamista toimeksiantosuhteen enimmäiskeston jälkeen. Tilintarkastuslain kokonaisuudistus astui voimaan Suomessa 01.07.2007.

Luottamus tilintarkastukseen sekä taloudelliseen raportointiin heikentyi uudelleen vuosien 2007-2008 globaalien rahoituskriisien seurauksena (Kim ym. 2015). Vuonna 2010 Euroopan komissio julkaisi vihreän kirjan, jonka lähtökohtana oli tilintarkastajien keskeinen rooli finanssikriisin synnyssä sekä sen jälkitoimissa. Julkaisun myötä pakollisesta rotaatiosta ja sen tarpeesta alettiin keskustella uudelleen kriittisesti. Vihreä kirja vaikutti myös

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseen (537/2014), jonka myötä pakollinen rotaatio tuli ottaa osaksi jäsenvaltioiden tilintarkastusta koskevaa lainsäädäntöä (Euroopan parlamentti 2014).

Huhtikuussa 2014 EU:n parlamentissa hyväksytyssä tilintarkastusasetuksessa rajoitettiin tilintarkastusyhteisön toimikauden pituutta. Yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön yhteenlaskettu toimikausien enimmäiskesto rajoitettiin 10 vuoteen. Enimmäiskesto on mahdollista pidentää 20 vuoteen tilintarkastusasetuksen ehtojen mukaisen julkisen tarjouskilpailun avulla ja 24 vuoteen, jos samanaikaisesti käytetään enemmän kuin yhtä tilintarkastajaa. Julkisen kaupankäynnin kohteena olevien yritysten päävastuullista tilintarkastajaa tulee vaihtaa seitsemän vuoden välein, kuten ennenkin. Jäsenvaltioiden oli uudistuksen jälkeen pantava täytäntöön EU-asetus kansallisessa lainsäädännössä vuoden 2016 kesäkuuhun mennessä (EU Parlamentti ja neuvosto 2014, Hohenfels 2016).

Tilintarkastusalan ammattilaiset ja teoreetikot ovat väitelleet pakollisen rotaation tarpeesta jo vuosien ajan (Catanach ym. 1999) ja keskustelu jakautuu selkeästi rotaation kannattajiin tai vastustajiin. Taloudellisen ja lainsäädännöllisen näkökulman näkemyserojen lisäksi myös eri maiden välillä on edelleen eroja rotaatiokäytännöissä, vaikka viime aikoina harmonisointi on lisääntynyt esimerkiksi EU-alueella.

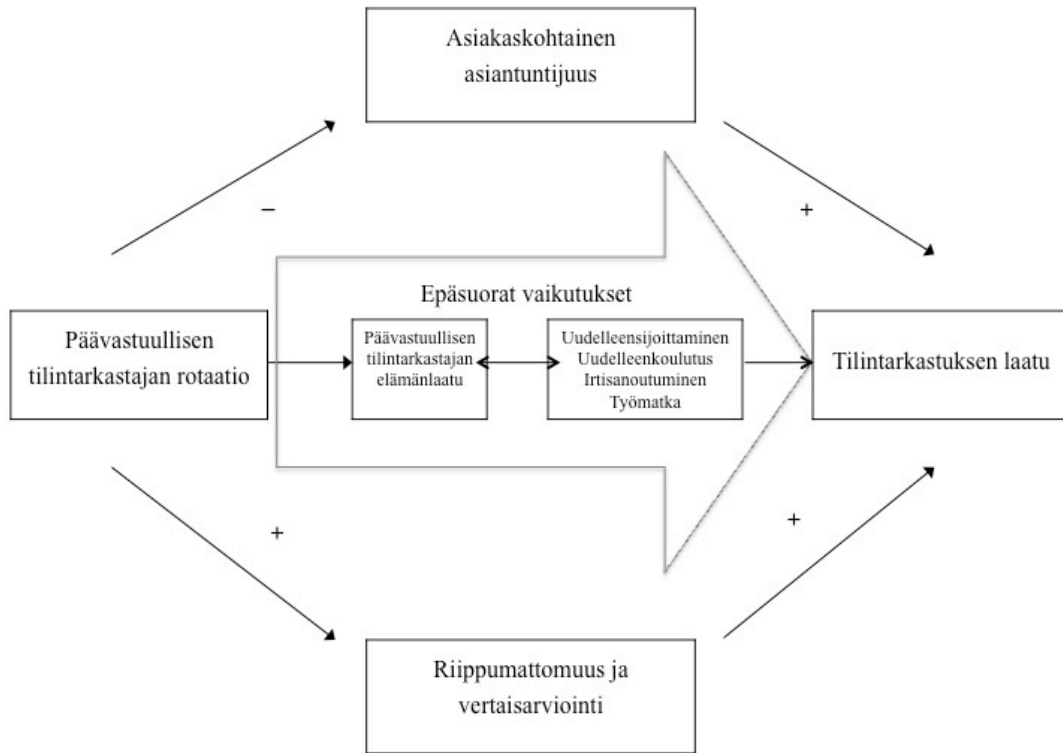
Pakollisen rotaation kannattajien mukaan päävastuullisen tilintarkastajan vaihto on tarpeellista, sillä se lisää vertaisarviointia ja tuo uuden näkökulman tarkastukseen (Lennox, Wu & Zhang 2014). Pakollisen rotaation nähdään parantavan välittömästi tilintarkastuksen laatua ja tilintarkastajan riippumattomuutta, mikä lisää kokonaisvaltaisesti taloudellisen raportoinnin laatua ja luotettavuutta. Riippumattomuuden vahvistuessa sekä vertaisarvioinnin lisääntyessä kolmansien osapuolten, kuten sijoittajien ja lainanantajien luottamus paranee sekä tilintarkastuksen tosiasiallinen laatu kasvaa (Carey ym. 2006).

Tilintarkastajan pakollisen rotaation negatiivisena puolena on tavallisesti mainittu asiakaskohtaisen asiantuntijuuden menetys, jolloin myös tilintarkastuksen laatu heikkenee. Toimeksiantosuhteen pidentyessä asiakaskohtainen asiantuntemus lisääntyy, mikä vaikuttaa puolestaan positiivisesti tilintarkastuksen laatuun (Daugherty, Dickins, Hatfield & Higgs 2012). Arruñadan & Paz-Aresin (1997) mukaan asiakaskohtaista asiakastunte-
musta ei vain menetetä jokaisella rotaatiokerralla, vaan itse asiassa suurimmaksi osaksi tätä asiantuntijuutta ei ehdi syntyä pakollisen rotaation vuoksi. Asiakkaan liiketoimin-
nan, kirjanpitojärjestelmän ja sisäisten järjestelmien tunteminen mahdollistaa virheiden havaitsemisen sekä tehokkaan toimeksiannon suorittamisen (Gosh & Moon 2005). Li-
säksi pakollisen rotaation vastustajien mukaan tilintarkastusmarkkinat tarjoavat niin vahvoja taloudellisia ja institutionaalisia kannustimia, kuten korkeat oikeudenkäyntikus-
tannukset ja negatiivinen maine, että pakollista rotaatiota ei tarvita. (Ruiz-Barbadillo, Gómez-Aguilar & Carrera 2009).

Daugherty ym. (2012) esittävät, että rotaatiolla on välittömien, positiivisten ja negatii-
visten vaikutusten lisäksi myös välillisiä vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun ja tilintar-
kastajan riippumattomuuteen. Rotaatiolla voi olla vaikutuksia tilintarkastajan elämän-
laatuun mahdollisen uudelleensijoittamisen, uudelleen koulutautumisen, irtisanoutu-
misen ja / tai pidentyneen työmatkan vuoksi. Rotaatiosta johtuvan uudelleensijoittami-
sen ei koettu vaikuttavan tilintarkastuksen laatuun, mutta sillä oli puolestaan negatiivi-
sia vaikutuksia koettuun elämänlaatuun. Tästä johtuen tilintarkastajat kokivat uudel-
leenkoulutautumisen mielekkäämmäksi, vaikka sillä olikin negatiivisia vaikutuksia tilin-
tarkastuksen laatuun (Daugherty ym. 2012).

Kuviosta 4 ilmenee Daughertyn ym. (2012) yhteenveto päävastuullisen tilintarkastajan
rotaation suorista ja epäsuorista vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun. Päävastuulli-
sen tilintarkastajan rotaatio vaikuttaa suoraan negatiivisesti tilintarkastajan asiakaskoh-
taiseen asiantuntemukseen ja suoraan positiivisesti riippumattomuuden ja vertaisarvi-
oinnin lisääntymiseen. Hyvän asiakaskohtaisen asiantuntemuksen katsotaan lisäävän ti-
lintarkastuksen laatua, kuten myös riippumattomuuden ja vertaisarvioinnin korkean

määrän. Vastaavasti rotaation epäsuorat, positiiviset tai negatiiviset vaikutukset kohdistuvat tilintarkastuksen laatuun päävastuullisen tilintarkastajan elämänlaadun ja siihen vaikuttavien tekijöiden kautta.

Kuvio 4 Rotaation suorat ja epäsuorat vaikutukset (Daugherty ym. 2012).

4.1 Aikaisempia tutkimuksia rotaation vaikutuksista

Rotaatiokäytännön vaikutukset ovat olleet tilintarkastusta koskevien tutkimusten mielenkiinnon kohteena jo useita vuosia. Vaikutuksia on käsitelty laajalti erilaisista näkökulmista sekä erilaisia muuttujia käyttäen. Tutkimusaineisto on pääosin yhdysvaltalaisista, mutta lukuisia tutkimuksia löytyy myös kansainvälisesti.

Seuraavaksi esiteltävät artikkelit on valittu sen tarkasteltavan tekijän perusteella, johon rotaatiokäytännön vaikutukset kohdistuvat. Ensin käsitellään artikkeleita, joissa rotaatiokäytännön vaikutuksia tarkastellaan laadun suhteen. Rotaation vaikutuksia tarkastellaan erilaisten muuttujien avulla. Katsauksen loput artikkelit käsittelevät puolestaan rotaation vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen ja näissä vaikutuksia tarkastellaan erilaisten muuttujien lisäksi myös erilaisista näkökulmista. Tutkimuksia rotaation vaikutuksista on myös esimerkiksi kustannuksiin, hintaan, kilpailuun tai mielipideshop-pailuun (Opinion Shopping), mutta ne on jätetty ulkopuolelle katsaukseen valituista artikkeleista.

4.1.1 Rotaation vaikutukset tilintarkastuksen laatuun

Tilintarkastuksen laatu on aiheena laajalti keskusteltu ja tutkittu, mutta varsinainen ymmärrys siitä on edelleen rajallista. Usean vuosikymmenen tutkimustyöstä huolimatta yhteisymmärrys tilintarkastuksen laadun määritelmästä ja sen mittaamisesta on edelleen vähäistä (Knechel ym. 2013). Empiiriset tutkimustulokset rotaation vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun ovat ristiriitaisia, erityisesti tarkasteltaessa pitkän toimikauden vaikutuksia. Useissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu lyhyen toimikauden aiheuttavan laadun heikkenemistä erityisesti toimeksiantosuhteen alkuvuosina. Lisäksi on myös todettu, että toimeksiantosuhteen pituuden ja tilintarkastuksen laadun välinen suhde ei ole lineaarinen (Hohenfels 2016).

Tässä kappaleessa käsiteltävät tutkimukset on tehty ja julkaistu vuosien 2002–2016 aikana. Tutkimuksista kaksi on tehty yhdysvaltalaisella aineistolla ja loput ovat Australiasta, Italiasta, Saksasta ja Taiwanista. Tutkimukset mittaavat rotaatiokäytännön vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun erilaisten laatua mittaavien tekijöiden ja muuttujien avulla. Mittareista neljä on määrään perustuvaa eli kvantitatiivista mittaria, jotka mittaavat esimerkiksi mukautettujen tilintarkastuskertomusten, tilinpäätökseen tehtyjen

oikaisuiden ja poikkeavien jaksotusten määrää. Vastaavasti kaksi mittaa laadullisia tekijöitä, kuten sijoittajien näkemyksiä ja laskentatoimen konservatiivisuutta kvalitatiivisilla mittareilla.

Katsaukseen valittujen artikkeleiden tutkimustulokset olivat ristiriitaisia erityisesti juuri pitkän toimikauden vaikutusten osalta. Pitkän toimikauden aikana rotaatio suoritetaan harvemmin, osassa tapauksista sitä ei käytetty lainkaan. Suurin osa tutkimuksista kuitenkin tuki näkemystä siitä, että rotaatiokäytäntö vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastuksen laatuun. Huomattavaa on myös se, että tutkimustulokset osoittivat toisaalta myös liian pitkien toimikausien negatiivisen vaikutuksen. Tutkimustulokset eivät olleet riippuvaisia tutkimusmaasta, eivätkä riippuneet siitä käytettiinkö kvalitatiivisia vai kvantitatiivisia mittareita.

Geiger ja Raghunandan (2002) tutkivat yhteyttä toimeksiantosuhteen pituuden ja epäonnistuneen tilintarkastusraportoinnin välillä. Aineistona tutkimuksessa käytettiin vuosien 1996-1998 konkurssiyritysten konkurssia edeltäneen vuoden tilintarkastuskertomuksia. Tutkimusaineisto jaettiin edelleen yrityksiin, joilla oli ollut taloudellisia vaikeuksia ennen konkurssia sekä yrityksiin, joilla ei ollut havaittavissa taloudellisia vaikeuksia ennen konkurssia.

Tutkimustulokset osoittivat, että toimeksiantosuhteen pituuden ja sen todennäköisyyden, että konkurssiyritys oli saanut mukautetun tilintarkastuskertomuksen konkurssia edeltävänä vuonna, välillä oli yhteys. Epäonnistuneita tilintarkastusraportointeja tapahtui enemmän toimeksiantosuhteen alkuvuosina kuin pidempien toimeksiantosuhteiden aikana. Tulokset viittasivat siihen, että tilintarkastajat olivat ensimmäisinä vuosina alttiimpia toimimaan johdon vaikutusvallan alaisina. Näin ollen pakollisen rotaation voidaan katsoa heikentävän tilintarkastajan riippumattomuutta ja sitä kautta tilintarkastuksen laatua. (Geiger ym. 2002).

Carey ja Simnett (2006) tarkastelivat tilintarkastuksen laadun ja pitkän toimikauden välistä yhteyttä. Tilintarkastuksen laadulle määritettiin kolme eri mittaria, jotka olivat tilintarkastajan taipumus antaa mukautettu tilintarkastuskertomus taloudellisista vaikeuksista kärsivälle yritykselle, poikkeavien jaksotusten määrä tilinpäätöksessä sekä kuinka hyvin yritys saavutti sille asetetut tulostavoitteet. Tutkimusaineistona käytettiin australialaista aineistoa, joka koostui julkisesti noteeratuista yrityksistä Australian pörssiin vuonna 1995.

Tutkimuksessa havaittiin, että tilintarkastajan toimikauden pituuden ja tilintarkastajan taipumuksen antaa mukautettu tilintarkastuskertomus taloudellisissa vaikeuksissa olevalle yritykselle sekä tulostavoitteiden saavuttamisen välillä on yhteys. Pitkä, yli seitsemän vuotta kestävä toimikausi heikensi tilintarkastuksen laatua erityisesti silloin, kun kyseessä oli pieni tilintarkastusyhteisö, tämä altisti yritykset myös käyttämään tulostenjärjestelykeinoja. Vastaavasti poikkeavien jaksotusten sekä tilintarkastajan toimikauden välillä ei löydetty yhteyttä (Carey ym. 2006).

DeZoort ja Stanley (2007) selvittivät tutkimuksessaan tilintarkastusyhteisön toimeksiantosuhteen pituuden ja tilintarkastuksen laadun välistä yhteyttä. Tutkimus tehtiin yhdysvaltalaisella aineistolla, joka koostui 382 yhtiöstä vuosilta 2000–2004. Osa yhtiöistä oli tehnyt oikaisuja tilinpäätöksiinsä ja osa puolestaan ei. Laatua määriteltiin asiakkaiden tekemillä oikaisuilla tilinpäätökseen. Mitä enemmän näitä oikaisuja oli, sitä huonompaa tilintarkastuksen laatu nähtiin. Lyhyen toimeksiantosuhteen vaikutuksia asiantuntemukseen ja riippumattomuuteen arvioitiin toimialaerikoistumisen ja tilintarkastuspalkkioiden avulla. Pitkän toimikauden vaikutuksia riippumattomuuteen arvioitiin puolestaan oheispalvelumaksujen avulla.

Tutkimuksessa havaittiin, että lyhyiden toimeksiantosuhteiden aikana tilintarkastuksen laatu heikkeni ja vahvistui taas toimeksiantosuhteen pidentymisen myötä. Tilinpäätöksen oikaisuja esiintyi siis enemmän lyhyiden toimeksiantosuhteiden aikana. Lyhyiden toimeksiantosuhteiden osalta havaittiin, että heikko toimialatuntemus ja alihinnoittelu

ovat yhteydessä oikaisujen tekemiseen. Toimeksiantosuhteen alussa laatu siis kärsii heikon asiakas- ja toimialatuntemuksen sekä mahdollisen alihinnoittelun myötä. Vastaa- vasti pitkillä toimikausilla ei havaittu merkitsevää yhteyttä oheispalvelumaksujen ja teh- tyjen oikaisujen määrän välillä (DeZoort ym. 2007)

Chen, Lin ja Lin (2008) tutkivat rotaatiokäytännön vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun taiwanilaisella aineistolla. Aineisto koostui taiwanilaisten yhtiöiden tilintarkastuskerto- muksista vuosilta 1990-2001, jolloin rotaatiokäytäntö ei ollut vielä pakollista Taiwanissa. Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, onko tilintarkastajan, tilintarkastusyhteisön tai molempien rotaatiolla vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Laatua mitattiin vapaaeh- toisten varausten välityksellä. Laadun ollessa korkea oli kyseisten varausten määrä vä- häinen.

Tutkijat havaitsivat, että toimeksiantosuhteen keston pidentyessä vapaaehtoisten va- rausten määrä väheni. Kyseinen ilmiö havaittiin sekä tilintarkastajan toimeksiantosuh- teen että tilintarkastusyhteisön toimeksiantosuhteen kanssa. Tutkimus ei siis tue sitä näkökulmaa, että rotaatiokäytäntö parantaisi tilintarkastuksen laatua. Vastaavasti toi- mikauden keston pidentyessä tilintarkastuksen laatu paranee (Chen ym. 2008).

Hohenfels (2016) analysoi tutkimuksessaan, miten tilintarkastajan toimikauden pituus vaikutti sijoittajien näkemykseen tilintarkastuksen laadusta. Hän otti huomioon vuonna 2016 kesäkuussa voimaan tulleen säädöksen tilintarkastajien toimikauden rajoittami- sesta eli pakollisesta rotaatiosta, joka tuli pakolliseksi PIE- yrityksissä kaikissa EU-maissa. Sääntelyä perusteltiin sillä, että pitkä toimikausi vaarantaa tilintarkastajan riippumatto- muuden ja siten heikentää tilintarkastuksen laatua.

Tutkimuksessa keskityttiin käsittelemään tilintarkastuksen havaittua laatua yhtenä laa- dun osatekijänä. Lisäksi tutkittiin, miten sijoittajat kokivat tilintarkastajan toimikauden vaikuttavan laatuun. Arvioidakseen sijoittajien käsityksiä tarkastuksen laadusta käytet- tiin tutkimuksessa havaittua tuloksen laatua. Tulokset osoittivat, että sijoittajat kokivat

tuloksen laadun korkeimmaksi, kun tilintarkastajan toimikausi kesti 8-9 vuotta. Kolmen ensimmäisen vuoden aikana sekä yli 10 vuotta kestäneiden toimikausien aikana sijoittajien näkemys tuloksen laadusta oli merkittävästi alhaisempi (Hohenfels 2016).

Cameran, Prencipe ja Trombetta (2016) analysoivat tilintarkastuksen laadun muutoksia tilintarkastajan toimeksiantosuhteen aikana. Tutkimuksen viitekehyksessä tilintarkastajat nimitettiin kerrallaan kolmivuotiskaudeksi ja heidän toimikautensa voitiin uusien enintään kahdesti, jolloin toimeksiantosuhteen maksimipituus oli yhdeksän vuotta. Tutkimusaineisto koostui italialaisista yhtiöistä, jotka olivat listattuina Milanon pörssiin vuosina 1985-2004. Vuoden 2004 jälkeinen ajanjakso jätettiin tutkimuksesta pois, jotta kansainvälisten tilintarkastusstandardien (IFRS) käyttöönotto ei vaikuttaisi tutkimustuloksiin.

Tilintarkastuksen laatua mitattiin laskentatoimen konservatiivisuuden (accounting conservatism) muodossa olettaen, että korkea tilintarkastuksen laatu on yhteydessä korkeaan laskentatoimen konservatiivisuuteen. Laskentatoimen konservatiivisuuden mittaamiseen käytettiin epätavallisia käyttö pääoman lisäyksiä (Cameran ym. 2016). Tutkimuksessa havaittiin, että pidempi toimeksiantosuhde vaikutti positiivisesti tilintarkastuksen laatuun. Epätavalliset käyttö pääoman lisäykset olivat sitä vähäisempiä mitä korkeampaa laskentatoimen konservatiivisuus eli tilintarkastuksen laatu oli. Laatu koettiin korkeimmaksi viimeisen kolmivuotiskauden aikana eli toimeksiantosuhteen kestäessä kuudesta yhdeksään vuotta (Cameran ym. 2016)

Tutkimuksen empiiriosassa tutkitaan rotaatiokäytännön koettuja vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Aikaisempien tutkimusten perusteella voidaan todeta, että rotaatiokäytännöllä on vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, vaikka tutkimukset eroavatkin sen suhteen, ovatko vaikutukset laatua lisääviä vai heikentäviä. Aikaisempien tutkimusten perusteella johdetaan tutkielman ensimmäinen hypoteesi:

H1: Tilintarkastusyhteisön rotaatiolla on vaikutusta tilintarkastuksen laatuun

4.1.2 Rotaation vaikutukset tilintarkastajan riippumattomuuteen

Tilintarkastajan riippumattomuus on tilintarkastuksen laadun lisäksi säännöllisesti tutkimuksen ja keskustelun kohteena oleva aihe. Ilman tosiasiallista ja havaittua riippumattomuutta ei ole tarvetta ulkoiselle tarkastukselle eli tilintarkastajille, jotka varmistavat yrityksen taloudellisen informaation väitetyn virheettömyyden ja tiedon oikeellisuuden (Wallace 2004). Riippumattomuuskeskustelun suurimpana kehityksenä voidaan nähdä aloite siitä, että julkisten yhtiöiden tilintarkastusyhteisöjen toimeksiantosuhteissa tulisi ottaa käyttöön pakollinen rotaatio. Rotaation suurimpana hyötynä on tavallisesti perusteltu välitöntä riippumattomuuden paranemista toimeksiantosuhteessa (Williams & Wilder 2017). Alan tutkimukset ja kirjallisuus eivät kuitenkaan täysin vahvista kyseistä näkemystä ja aiheesta onkin olemassa useita ristiriitaisia tutkimustuloksia.

Tässä kappaleessa käsiteltävät tutkimukset ovat tehty ja julkaistu vuosien 2001-2017 aikana. Tutkimuksista neljä on tehty yhdysvaltalaisella aineistolla, yksi espanjalaisella aineistolla ja yksi australialaisella aineistolla. Tutkimukset mittaavat rotaatiokäytännön vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen erilaisten riippumattomuutta mittaavien muuttujien avulla. Kolme mittareista on lainanantajien, tilintarkastusyhteisöjen ja ei-ammattimaisten sijoittajien näkemyksiin perustuvaa kvalitatiivista mittaria. Vastaa- vasti kolme muuta on kvantitatiivista mittaria, jotka mittaavat poikkeavien jaksotusten määrää sekä mukautetun tai virheellisen tilintarkastusraportoinnin antamisherkkyttä.

Tutkimusten tulokset ovat keskenään ristiriitaisia. Puolet tutkimuksista tukevat rotaatiokäytännön positiivisia vaikutuksia tilintarkastajien riippumattomuuteen ja puolet vastaavasti eivät näe rotaatiokäytännön vaikuttavan positiivisesti. Tutkimustuloksien eroavaisuudet eivät perustuneet kvantitatiivisten tai kvalitatiivisten mittareiden käytön välille, eivätkä olleet riippuvaisia tutkimusmaasta.

Dopuch, King ja Schwartz (2001) tarkastelivat, miten tilintarkastajan pakollinen rotaatio ja toimeksiantosuhteen pituus vaikuttivat tilintarkastajan riippumattomuuteen. He vertasivat näitä niihin vastaaviin järjestelmiin, jossa rotaatiovaatimusta tai määräyksiä toimeksiantosuhteen pituudelle ei oltu asetettu tilintarkastaja-asiakassuhteille.

Tutkimuksessa verrattiin keskenään neljää eri menettelytapaa. Ensimmäisessä menettelytavassa ei oltu asetettu vaatimuksia toimeksiantosuhteen pituudelle tai rotaatiolle. Toisessa toimeksiantosuhteen tuli kestää vähintään kolme vuotta, mutta rotaatiolle ei oltu asetettu vaatimuksia. Kolmas vaati rotaatiota neljännen vuoden jälkeen, mutta toimeksiantosuhteen kestoa ei oltu rajoitettu. Neljännessä menettelytavassa tilintarkastajan toimikauden tuli kestää vähintään kolme vuotta ja rotaatio tuli suorittaa neljän vuoden välein.

Tutkimuksessa havaittiin tilintarkastajan riippumattomuuden kasvavan, kun rotaatiokäytäntö oli olemassa ja pakollinen. Kolmannessa ja neljännessä vaihtoehdossa tilintarkastajan taipumus antaa puolueellisia raportteja väheni, minkä katsottiin johtuvan rotaatiokäytännön olemassaolosta. Rotaatiokäytäntö lisäsi tilintarkastajan riippumattomuutta sekä ainoana vaatimuksena että yhdessä toimikauden pituutta määrävän vaatimuksen kanssa. Vastaavasti pelkän toimikauden pituuteen vaikuttavan vaatimuksen ei nähty tutkimuksessa lisäävän tilintarkastajan riippumattomuutta (Dopuch ym. 2001).

Kaplan ja Mauldin (2008) tutkivat, miten toimikauden pituus vaikutti ei-ammattimaisten sijoittajien näkemyksiin tilintarkastajan tosiasiallisesta riippumattomuudesta. Tarkoituksena oli selvittää, miten ei-ammattimaisten sijoittajien näkemys riippumattomuudesta erosi tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan pakollisen rotaation välillä.

Tutkimuksessa käytettiin kahta eri ajanjaksoa, jotka olivat viiden vuoden rotaatiosäännös, eli toimikauden rajoittaminen viiteen vuoteen sekä 26 vuoden toimeksiantosuhte.

Kummassakaan tapauksessa ei havaittu tilastollisesti merkitsevää eroa sijoittajien näkemyksissä riippumattomuudesta. Vastaavasti tarkastusvaliokunnan vahvuus tunnistettiin tärkeäksi tekijäksi molemmissa ajanjaksoissa (Kaplan ym. 2008).

Fargher, Lee ja Mande (2008) puolestaan löysivät tutkimuksessaan vastakkaisia tuloksia ja arvioivat pitkän toimikauden vaarantavan tilintarkastajan riippumattomuuden. He arvioivat toimeksiantosuhteen pituuden vaikutusta tarkastuskohteen johdon harkintavaltaan eli mahdollisuuksiin manipuloida yrityksen tulosta ja mittasivat tätä tavanomaisesta poikkeavien jaksotusten määrällä.

Päävastuullisen tilintarkastajan toimikauden ensimmäisinä vuosina tarkastuskohteen johdon harkintavalta väheni, kun uusi päävastuullinen tilintarkastaja oli samasta tilintarkastusyhteisöstä. Kun päävastuullinen tilintarkastaja oli puolestaan uudesta tilintarkastusyhteisöstä, huomattiin johdon harkintavallan kasvavan toimikauden alkuvuosina. Tutkimus osoitti myös positiivisen yhteyden toimikauden pidentymisen ja poikkeavien jaksotusten lisääntymisen välillä (Fargher ym. 2008).

Ruiz-Barbadillo, Gomez-Aguilar ja Carrera (2009) tutkivat tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen. Espanjassa tuli suorittaa vuosina 1988-1995 pakollinen rotaatio tilintarkastusyhteisöille yhdeksän vuoden välein.

Tutkimus suoritettiin espanjalaisella aineistolla, joka koostui taloudellisissa vaikeuksissa olleista yrityksistä vuosina 1991-2000, joista osa oli pakollisen rotaatiokäytännön ajalta vuosina 1991-1994 ja osa ajalta rotaation jälkeen vuosina 1995-2000.

Tutkimuksessa testattiin kahta vastakkaista hypoteesia, jotka mittasivat rotaation vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen vakiomuotoisen tai mukautetun lausunnon antamisen perustella. Hypoteeseissa testattiin, miten rotaatiokäytäntö vaikutti mukautetun tilintarkastuskertomuksen antamisherkyyteen taloudellisista vaikeuksista kärsi-

ville yrityksille. Tutkimuksessa testattiin lisäksi rotaation vaikutuksia tilintarkastajan haaluun säilyttää maineensa, sillä mukautetun tilintarkastuskertomuksen antaminen sisältää aina riskin asiakkaan menettämisestä (Ruiz-Barbadillo ym. 2009).

Ruiz-Barbadillo ym. (2009) havaitsivat, että tilintarkastusyhteisöjen rotaatio ei lisännyt taipumusta mukautettujen tilintarkastuskertomuksien antamiseen eli sillä ei ollut tehostavaa vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Vastaavasti rotaatiokäytännön olemassaolon havaittiin sen sijaan vähentävän tilintarkastajien kannustimia suojella mainettaan. Markkinaperusteiset mekanismit maineen suojelemiseksi ovat siis heikompia rotaatiokäytännön ollessa voimassa. Tutkimuksen lopputuloksena todetaan, että markkinaperusteiset kannustimet tehostavat tilintarkastajan riippumattomuutta paremmin kuin rotaatiokäytännön olemassaolo.

Danielsin ja Bookersin (2011) tutkimuksessa käsiteltiin lainanantajien näkemyksiä tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksesta tilintarkastusyhteisön riippumattomuuteen ja tilintarkastuksen laatuun. Kyselyitä lähetettiin tuhannelle lainanantajalle ja vastausprosentiksi saatiin 24,04%. Tutkimuksessa käytettiin kolmea eri tapausta, jotka erosivat toisistaan ainoastaan rotaatiokäytännön sekä toimikauden pituuden välillä. Ensimmäisessä tapauksessa ei käytetty rotaatiota, eli tilintarkastusyhteisö oli sama vuodesta toiseen. Vastaavasti toisessa ja kolmannessa tapauksessa käytettiin rotaatiota toimikausien ollessa toisessa tapauksessa vuoden ja kolmannessa kuusi vuotta.

Tutkimustuloksien mukaan rotaatio lisää havaittua riippumattomuutta, mutta sillä ei ole vaikutusta havaittuun tilintarkastuksen laatuun. Lisäksi toimikauden pidentäminen yhdestä vuodesta kuuteen vuoteen ei lisännyt merkitsevästi havaitun riippumattomuuden määrää. Tulokset viittaavat siis siihen, että merkitsevää on rotaatiokäytännön olemassaolo, ei niinkään toimikauden pituus (Daniels ym. 2011).

Williams ja Wilder (2017) tutkivat tilintarkastusalan ammattilaisten näkemyksiä rotaatiokäytännöstä sekä vaihtoehtoisista keinoista lisätä tilintarkastajien riippumattomuutta. Tutkimusaineistona käytettiin yhdysvaltaisten, julkisten tilintarkastusyhteisöjen kommenttikirjeiden näkemyksiä, jotka oli lähetetty vastauksena PCAOB:n (Public Company Accounting Oversight Board) julkaisemaan toimintamalliin. PCAOB pyysi julkisia kommentteja siitä, miten tilintarkastajan riippumattomuutta, objektiivisuutta ja ammatillista skeptisyyttä voitaisiin parantaa. Tilintarkastusyhteisöjä oli 15, joista kahdeksan tarkastettiin vuosittain PCAOB:llä ja seitsemän joka kolmas vuosi.

Tutkimuksessa selvisi, että kaikki tilintarkastusyhteisöt olivat yleisesti rotaatiokäytäntöä vastaan. Lisäksi ylivoimainen enemmistö ratkaisuihin, joita tarjottiin riippumattomuuden kehittämiseen, olivat yhteydessä tilintarkastusvaliokunnan tehokkuuden kehittämiseen. Tutkimuksessa todetaan, että sääntelyviranomaiset ovat tavallisesti pyrkineet vahvistamaan riippumattomuutta lisäämällä tilintarkastustason sääntelyä. Tutkimustulokset viittaavat kuitenkin siihen, että sääntelyfilosofiaa pitäisi muuttaa ja suunnata sitä enemmän tilintarkastuskomitean kautta lähinnä asiakastason (Williams ym. 2017). Tutkimuksen toinen aihe käsittelee rotaatiokäytännön ja tilintarkastajan riippumattomuuden välistä yhteyttä. Empiriaosassa tarkastellaan, onko rotaatiokäytännöllä vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Aiempien tutkimusten perusteella johdetaan toinen hypoteesi:

H2: Tilintarkastusyhteisön rotaatiolla on vaikutusta koettuun riippumattomuuteen.

Lopuksi kahden edellisen hypoteesin perustella johdetaan kolmas hypoteesi, joka tutkii toimikauden pituuden vaikutusta tilintarkastuksen laatuun sekä tilintarkastajan riippumattomuuteen. Empiriaosuudessa selvitetään, onko toimikauden pituus merkittävämpi tekijä tutkittaessa sen vaikutuksia laatuun ja riippumattomuuteen, kuin varsinainen rotaatiokäytäntö. Tutkielman kolmas hypoteesi:

H3: Toimikauden pituus vaikuttaa tilintarkastuksen koettuun laatuun ja riippumattomuuteen

4.1.3 Yhteenveto tutkimuksista

Argumentit rotaatiokäytännön puolesta liittyvät usein pitkän toimeksiantosuhteen sisältämiin riskeihin ja erityisesti tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantumiseen. Pitkäaikainen suhde voi lisätä riskiä siihen, että tilintarkastaja ei käytä enää ammatillista harkintaa ja skeptisyyttä työtä suorittaessaan. Lisäksi, jos tilintarkastaja on liian vakuutunut johdon rehellisyydestä, hän saattaa jättää virheet huomioimatta tai aliarvioida niitä. Tilintarkastaja ei siis ole enää täysin riippumaton yritysjohdosta. Myös tilintarkastuksen laadun on argumentoitu heikkenevän toimeksiantosuhteen pidentyessä, sillä tilintarkastaja saattaa esimerkiksi ennakoida aiempien tilintarkastuksien tuloksia sen sijaan, että ottaisi huomioon yritykseen kohdistuneet muutokset. Rotaatiokäytännön myötä vertaisarviointi myös lisääntyy ja asiakkaan on hankalampi ennakoida tilintarkastusmenettelyjä. Lisäksi kilpailu tilintarkastusmarkkinoilla kasvaa, minkä voidaan katsoa vaikuttavan positiivisesti tilintarkastuksen laatuun.

Vastaavasti rotaatiokäytännön vastustajat perustelevat näkemystään tilintarkastuksen laadun heikkenemisellä. Rotaatiokäytännön vuoksi, ja erityisesti sen tapahtuessa usein, asiakaskohtainen asiantuntijuus menetetään. Tilintarkastajan on myös aina perehdyttävä ja tultava tutuksi uuden asiakasyrityksen toiminnan suhteen. Sen takia juuri toimeksiantosuhteen alkuvuosina on suurempi mahdollisuus virheisiin. Rotaatiokäytäntö myös estää tilintarkastussuunnitelmien tekemisen useamman vuoden ajalle. Laadun heikentymisen lisäksi rotaation vastustajat ovat puhuneet myös riippumattomuuden vaarantumisesta rotaatiokäytännön seurauksena. Toimeksiantosuhteen alkuvuosina tilintarkastaja on riippuvaisempi asiakasyrityksen tuottamasta informaatiosta ja hänen on vaikeampi tarkistaa sen oikeellisuus. Lisäksi tilintarkastaja saattaa alkuvuosina olla huolissaan toimeksiantosuhteen jatkuvuuden ja maineensa säilyttämisen vuoksi, jolloin virheellisen tilinpäätösraportoinnin mahdollisuus kasvaa.

Valittujen aiempien tutkimusten tulokset eivät kuitenkaan näytä tukevan rotaatiokäytännön puolestapuhujien argumentteja erityisesti laadun heikentymisen osalta. Taulukoon 1 on koottu tutkimukset, jotka käsittelevät rotaatiokäytännön vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun. Niiden tulokset olivat lähes yksimielisiä sen suhteen, että rotaatiokäytäntö heikentää tilintarkastuksen laatua. Heikentävän vaikutuksen katsottiin johtuvan muun muassa seuraavista asioista, toimeksiantosuhteen ensimmäisinä vuosina tilintarkastaja on alttiimpi toimimaan johdon vaikutusvallan alaisena (Geiger ym. 2002), alussa laatu kärsii heikon asiakas- ja toimialatuntemuksen sekä mahdollisen alihinnoittelun myötä (DeZoort ym. 2007) ja tuloksen laatu heikentyy toimeksiantosuhteen keskon lyhentyessä (Chen ym. 2008). Ainoastaan Careyn ym. (2006) tutkimuksen mukaan rotaatiokäytäntö paransi tilintarkastuksen laatua. Tutkijat havaitsivat, että yli seitsemän vuotta kestävä toimikausi heikensi tilintarkastuksen laatua. Näin ollen rotaatiokäytännön, jota toteutetaan enintään seitsemän vuoden välein, voidaan katsoa vaikuttavan positiivisesti tilintarkastuksen laatuun. Samansuuntaisia tuloksia pitkien toimikausien suhteen sai myös Hohenfels (2016), jonka tutkimuksen mukaan tilintarkastuksen koettu laatu heikkeni yli 10 vuotta kestävien toimeksiantosuhteiden aikana. Toisaalta myös kolmen ensimmäisen vuoden aikana laatu heikkeni, jolloin rotaatiokäytäntökin liian usein tehtynä näyttäisi heikentävän laatua. Lisäksi Cameran ym. (2016) olivat yhtä mieltä pitkien toimikausien laatua heikentävän vaikutuksen suhteen.

Taulukko 1 Rotaation vaikutukset tilintarkastuksen laatuun.

Tutkijat	Tutkimusaineisto	Laatua mittaavat tekijät	Tulokset
Geiger & Raghunandan, 2002	Yhdysvallat, vuosien 1996–1998 konkurssiyritysten (116) tilintarkastuskertomukset konkurssia edeltäneeltä vuodelta	Mukautetut tilintarkastuskertomukset	Rotaatiokäytäntö heikentää tilintarkastuksen laatua
Carey & Simnett, 2006	Australia, 1021 pörssiin listattua yritystä vuodelta 1995	Mukautetut tilintarkastuskertomukset, poikkeavien jaksotusten määrä tilinpäätöksessä ja tulostavoitteiden saavuttaminen	Rotaatiokäytäntö lisää tilintarkastuksen laatua. Pitkillä, yli seitsemän vuotta kestäville toimeksiantosuhteilla on heikentävä vaikutus tilintarkastuksen laatuun
DeZoort & Stanley, 2007	Yhdysvallat, 382 yhtiötä vuosilta 2000–2004	Oikaisut tilinpäätöksessä ja oheispalvelumaksut	Rotaatiokäytäntö heikentää tilintarkastuksen laatua
Chen, Lin & Lin, 2008	Taiwan, yhtiöt Taiwan Economic Journalin tietokannasta vuosina 1990–2001	Vapaaehtoiset varaukset	Rotaatiokäytäntö heikentää tilintarkastuksen laatua
Hohenfels, 2016	Saksa, 2320 saksalaista listayhtiötä vuosilta 2006–2013	Sijoittajien näkemykset, joita mitataan havaitun tuloksen laadun kautta	Rotaatiokäytäntö sekä yli 10 vuotta kestävät toimeksiantosuhteet heikentävät tilintarkastuksen laatua. Laatu koettiin korkeimmaksi toimeksiantosuhteen kestäessä 8-9 vuotta
Cameran, Prencipe & Trombetta, 2016	Italia, Milanon pörssiin listatut yhtiöt vuosina 1985–2004	Laskentatoimen konservatiivisuus (Accounting Conservatism)	Rotaatiokäytäntö heikentää tilintarkastuksen laatua.

Tutkimukset taulukossa 2, jotka käsittelevät rotaatiokäytännön vaikutuksia tilintarkastajan riippumattomuuteen, antoivat suhteellisen ristiriitaisia tuloksia aiheesta. Tutkimuksista puolet viittasivat siihen, että rotaatiokäytäntö ei lisää tilintarkastajan tosiasiallista tai havaittua riippumattomuutta (Kaplan ym. 2008, Ruiz-Barbadillo ym. 2009 & Williams ym. 2017). Näissä tutkimuksissa havaittiin sen sijaan se, että tilintarkastusvaliokunnan

vahvuus sekä markkinaperusteiset kannustimet lisäsivät tehokkaammin riippumattomuutta. Vastaavasti Dopuch ym. (2001), Fargher ym. (2008) ja Daniels ym. (2011) havaitsivat tutkimuksissaan, että rotaatiokäytäntö lisää tilintarkastajan tosiasiallista tai havaittua riippumattomuutta. Tutkimustuloksista kuitenkin selvisi, että oleellista vaikutuksien suhteen on rotaatiokäytännön olemassaolo, ei toimeksiantosuhteen pituus (Daniels ym. 2011). Lisäksi havaittiin, että päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio lisäsi riippumattomuutta vain siinä tapauksessa, jos tilintarkastusyhteisö pysyi samana (Fargher ym. 2008).

Aiempien tutkimusten perusteella ei voida selvästi todeta, onko rotaatiokäytännöllä enemmän negatiivisia kuin positiivisia vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen. Useimmat tutkimustulokset kuitenkin viittaavat erityisesti laadun heikentymiseen rotaatiokäytännön seurauksena. Vastaavasti tilintarkastajan riippumattomuuden vahvistaminen näyttäisi onnistuvan ainakin jossain määrin rotaation avulla.

Tutkimukset tunnistivat toisaalta myös liian pitkien toimikausien negatiiviset vaikutukset sekä tilintarkastuksen laatuun että tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tulosten perusteella voisikin sanoa, että rotaatiokäytännön mahdolliset hyödyt toteutuvat, jos rotaatiota ei suoriteta liian usein. Optimiaika rotaatiolle näyttäisi olevan kuudesta yhdeksään vuotta, jolloin tilintarkastaja ehtii kerätä riittävästi asiakaskohtaista asiakastuntemusta ja näin ollen suhtautua kriittisesti saatavilla olevaan informaatioon. Tässä ajassa tilintarkastaja ei kuitenkaan ehdi kehittää liian läheistä suhdetta asiakkaaseen, jolloin riippumattomuus ei vaarannu.

Taulukko 2 Rotaation vaikutukset tilintarkastajan riippumattomuuteen.

Tutkijat	Tutkimusaineisto	Riippumattomuutta mittaavat tekijät	Tulokset
Dopuch, King & Schwartz, 2001	Yhdysvallat, 144 yritysjohdon henkilöstöä ja tilintarkastajaa	Johdon hyväksi virheellisten raporttien antamisherkkyyks	Rotaatiokäytäntö lisää tilintarkastajan riippumattomuutta
Kaplan & Mauldin, 2008	Yhdysvallat, 163 kauppateiden maisteriopiskelijaa	Ei- ammattimaisten sijoittajien näkemykset	Verrattuna päävastuullisen tilintarkastajan rotaatioon, ei tilintarkastusyhteisön rotaatio lisää riippumattomuutta. Molemmissa tapauksissa tärkeä tekijä tilintarkastusvaliokunnan vahvuus
Fargher, Lee & Mande, 2008	Australia, julkiset yhtiöt ASX:ssä 1990-2004	Tavanomaisesta poikkeavien jaksotusten määrä	Päävastuullisen tilintarkastajan rotaatio lisäsi riippumattomuutta, jos tilintarkastusyhteisö pysyi samana
Carrera, Gomez & Ruiz-Barbadillo, 2009	Espanja, taloudellisista vaikeuksista kärsineet yritykset vuosilta 1991-2000.	Mukautetun tilintarkastuskertomuksen antamisherkkyyks taloudellisista vaikeuksista kärsivälle yritykselle	Rotaatiokäytäntö ei lisää riippumattomuutta. Markkinaperusteisen kannustimet tehostivat riippumattomuutta paremmin
Daniels & Booker, 2011	Yhdysvallat, 1000 lainanantajaa	Lainanantajien näkemykset	Rotaatiokäytäntö lisää havaittua riippumattomuutta. Merkittävää rotaatiokäytännön olemassaolo, ei toimikauden pituus
Williams & Wilder, 2017	Yhdysvallat, julkisten tilintarkastusyhteisöjen vastaukset PCAOB:lle	Tilintarkastusyhteisöjen näkemykset	Rotaatio ei lisää riippumattomuutta. Tilintarkastusvaliokunnan vahvuus tärkeä tekijä

5 Tutkimusaineisto ja metodit

Tutkielman teoriaosuudessa rotaatiokäytäntöä tarkasteltiin sekä päävastuullisen tilintarkastajan että tilintarkastusyhteisön rotaation kautta. Empiriaosa puolestaan keskittyy tilintarkastusyhteisön rotaatiokäytännön tarkasteluun. Lisäksi, rotaatiokäytännön vaikutukset, jotka eivät kohdistuneet joko tilintarkastuksen laatuun tai tilintarkastajan riippumattomuuteen rajattiin pois. Tutkimus päätettiin toteuttaa mukailien Quick ym. (2018) kokeellista tutkimusta. Kokeellinen tutkimus soveltuu rotaation sekä toimikauden pituuden vaikutusten tutkimiseen, sillä sitä käytetään juuri syy-seuraussuhteiden tutkimiseen. Tutkimuksen riippuvia muuttujia eli tilintarkastuksen laadun ja tilintarkastajan riippumattomuuden muutoksia tutkitaan riippumattomien muuttujien eli kahden eri rotaatiokäytännön kautta, jotka ovat viiden vuoden rotaatiokäytäntö sekä ei rotaatiokäytäntöä.

5.1 Kyselyinstrumentin laadinta ja käytännön toteutus

Kokeellista osaa varten muodostettiin Quick ym. (2018) tutkimuksen tapaan case -yritys. Yrityksen tuli kyselylomakkeen tietoja varten olla vähintään keskikokoinen pörssiyritys, jotta osakekohtainen tulos (EPS) oli helppo selvittää case-yritystä ja kyselylomaketta varten. Muita vaatimuksia esimerkiksi toimialasta tai maantieteellisestä sijainnista ei ollut. Malliyritykseksi valittiin Caverion Oyj ja taloudelliset tiedot haettiin vuoden 2015 allekirjoitetusta tilinpäätöksestä. Tilinpäätöksestä ja sen liitetiedoista haettiin keskeiset taloudelliset luvut, kuten liikevaihto, liikevoitto, tilikauden voitto, operatiivinen kassavirta (ennen rahoituseriä ja veroja), osakekohtainen tulos sekä taseen varat, oma pääoma ja velat. Tilinpäätöstä ja liitetietoja hyödynnettiin myös case -yrityksen perustietojen ja toiminnankuvauksen laatimisessa (Liite 4).

Kysymyksissä jäljiteltiin Quick ym. (2018) laatiman tutkimuksen kysymyksiä. Tutkimuksen pääkysymykset koskivat tilintarkastusyhteisön rotaatiokäytännön vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen. Niitä muokattiin riippumattomien muuttujien osalta valitsemalla tilintarkastusyhteisön rotaatiokäytännöksi viisi vuotta tai ei rotaatiokäytäntöä. Lomakkeen pääkysymykset (Liite 6) olivat seuraavat:

Arvioi mielestäsi todennäköisin osakekohtainen tulos (EPS), jonka yhtiö Profitre Oy ilmoittaa tilintarkastetussa tilinpäätöksessä

- *Asteikolla 0,37€ - 0,33 € (0,37 € = Tilintarkastuksen laatu on erittäin alhainen, 0,33 € = Tilintarkastuksen laatu on erittäin korkea)*

Arvioi edellisen vastauksesi perusteella tilintarkastajan riippumattomuutta, eli vaatiiko tilintarkastaja johtoa muuttamaan aineellisten käyttöomaisuushyödykkeiden arvonnäytystä (tai antaa mukautetun tilintarkastuskertomuksen, jos johto kieltäytyy tekemästä oikaisua)

- *Asteikolla 1-5 (1 = Tilintarkastaja on täysin riippuvainen tarkastettavasta yhtiöstä, 5 = Tilintarkastaja on täysin riippumaton tarkastettavasta yhtiöstä)*

Kyselylomakkeen lopussa kartoitettiin vastaajien taustatietoja (Liite 7 ja Liite 8). Kysymysten avulla saatiin lisätietoa vastaajan sijoituskokemuksesta sekä itsearvioidusta ymmärryksestä yrityksen taloudellisesta raportoinnista, taloudellisista luvuista ja tilintarkastuksesta. Taustakysymyksiä käytettiin selittävinä muuttujina, jolloin varsinaisten tutkimuskysymysten tuloksia oli mahdollista tutkia niiden vaikutusten suhteen.

Kyselylomakkeen muodostuksessa käytettiin apuna testiryhmää, joka vastasi kyselyyn ennen lomakkeen varsinaista julkaisua. Tällä pyrittiin varmistamaan, että kyselylomake on selkeä sekä virheetön ja vastaajat ymmärtävät laaditut kysymykset oikein. Testauksen jälkeen testiryhmä antoi palautetta muutamasta kirjoitusasuun ja lauserakenteisiin liittyvästä seikasta, jotka korjattiin. Lisäksi kysymys numero kaksi ”Arvioi todennäköisyydelle, että tilintarkastaja vaatii johtoa muuttamaan aineellisten käyttöomaisuushyödykkeiden

keiden arvonmäärittäystä (tai antaa mukautetun tilintarkastuskertomuksen, jos johto kieltäytyy tekemästä oikaisua)" koettiin epäselväksi, sillä vastausvaihtoehtoina oli 1 = Tilintarkastaja on täysin riippuvainen tarkastettavasta yhtiöstä, 5 = Tilintarkastaja on täysin riippumaton tarkastettavasta yhtiöstä. Näin ollen vastausvaihtoehtojen ei koettu vastaavan kysymykseen eikä sen yhteyttä case -tapaukseen ymmärretty.

Saadun palautteen myötä kysymys numero kaksi vaihdettiin muotoon "Arvioi edellisen vastauksesi perusteella tilintarkastajan riippumattomuutta, eli vaatiiko tilintarkastaja johtoa muuttamaan aineellisten käyttöomaisuushyödykkeiden arvonmäärittäystä (tai antaa mukautetun tilintarkastuskertomuksen, jos johto kieltäytyy tekemästä oikaisua)". Muutoksen myötä kysymys on yhteydessä sekä case -tapaukseen että vastausvaihtoehtoihin.

5.2 Aineiston keräys

Tutkimus kohdistettiin ei-ammattimaisille sijoittajille, eli kuluttajan asemassa olevalle yksityishenkilölle, jonka pääasiallisena ammattina tai tulonlähteenä ei ole sijoittaminen. Kysely lähetettiin Facebookin "Sijoituskerho"-ryhmään, missä se tavoitti eri tasoisia ja taustaisia yksityissijoittajia. Tavoitteena oli saada noin 30 vastausta per kyselylomake eli yhteensä noin 60 vastausta, jotta tilastollisten analyysien tulokset olisivat luotettavia. Tavoitemäärä pidettiin maltillisena, sillä aiheen tilintarkastusnäkökulman ajateltiin heikentävän vastaajien intoa vastata kyselyyn.

Jotta kerätystä aineistosta pystyttiin suorittamaan kahden riippumattoman otoksen vertailu, yhdistettiin kyselylomakkeiden linkit Link Rotatorin avulla. Link Rotator avasi vastaajalle sattumanvaraisesti joko kyselylomakkeen, jossa oli käytössä viiden vuoden rotaatio tai kyselylomakkeen, jossa rotaatiokäytäntöä ei ollut. Kyselylomakkeiden painoarvot määritettiin Link Rotatorissa yhtä suuriksi, jolloin joka toinen vastaaja avasi kyselylomakkeen, jossa rotaatiokäytäntöä ei ollut ja joka toinen kyselylomakkeen viiden vuoden rotaatiolla. Vastaajille ei erikseen kerrottu Link Rotatorin käytöstä, jolloin he eivät

tienneet toisen case -tapauksen olemassa olosta eikä se näin ollen voinut vaikuttaa heidän vastauksiinsa.

Kyselylomake julkaistiin Sijoituskerho -ryhmässä 28.10.2019 ja sitä pidettiin auki kaksi viikkoa. Kyselyn vastauksia sekä saatuja tuloksia on analysoitu lisää luvussa 6.

5.3 Tilastolliset menetelmät

Vastausten analysointiin ja hypoteesien testaamiseen päätettiin käyttää tilastollisena menetelmänä kahden riippumattoman otoksen t-testiä. T-testi on keskiarvotesti, eli siinä verrataan otoksesta laskettua keskiarvoa hypoteesin mukaiseen vakioarvoon tai vertaillaan ryhmien keskiarvoja toisiinsa (Heinonen 2014). Edellytyksenä keskiarvotesteille on, että vertailtavat otokset ovat toisistaan riippumattomia. Lisäksi t-testi edellyttää, että muuttuja on normaalisti jakautunut. Mikäli muuttujat eivät ole sellaisia, että normaalijakautuneisuus voitaisiin suoraan olettaa, tulee otoskokojen olla vähintään 30, jotta testiä voidaan käyttää (Heikkilä 2014: 209-215). Tutkimuksen muuttujien normaalijakaumaa ei voida suoraan olettaa, joten kyselylomakkeisiin vaadittaisiin yhteensä 60 vastausta, jotta t-testin käyttö olisi mahdollista.

Mikäli tutkimuksen otoskoko jää liian pieneksi ja t-testin edellytysten täytyminen on epävarmaa, voidaan tilastollisena menetelmänä käyttää ei-parametrisia testejä ja tässä tapauksessa Mann-Whitneyn U-testiä. Testissä ei edellytetä muuttujien perusjoukon normaalijakaumaa, sillä muuttujien mittaustasoksi riittää järjestysasteikko (Heikkilä 2014: 218). T-testin tavoin Mann-Whitneyn U- testi mittaa kahden riippumattoman otoksen välisen eron merkitsevyyttä.

5.4 Reliabiliteetti ja validiteetti

Tässä luvussa arvioidaan tutkimuksen reliabiliteettia sekä validiteettia. Tutkimuksen reliabiliteetti tarkoittaa tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia eli tutkimuksen tulee olla toistettava. Kun toistetussa mittauksessa saadaan sama tulos riippumatta mittauksen ajankohdasta tai tutkijasta, tutkimus on luotettava ja tarkka (Vilkkä 2005; Hirsjärvi, Remes & Saajavaara 2009). Sen sijaan validiteetilla tarkoitetaan tutkimuksen pätevyyttä eli mittaako tutkimuksessa hyödynnetty tutkimusmenetelmä tarkasteltavana olevaa ilmiötä (Hirsjärvi ym. 2009). Tutkimuksen validiteetin voidaan katsoa olevan hyvä, mikäli tutkija ei ole käyttänyt käsitteitä väärin ja systemaattiset virheet puuttuvat (Vilkkä 2005).

Kerätyn aineiston vertailu haluttiin suorittaa kahden toisistaan riippumattoman otoksen välillä, minkä vuoksi kyselylomakkeiden sattumanvarainen jakautuminen tutkittavan populaation kesken oli tutkimuksen reliabiliteetin kannalta tärkeää. Tämä varmistettiin käyttämällä Link Rotatoria, joka avasi vastaajalle sattumanvaraisesti joko kyselylomakkeen, jossa oli käytössä viiden vuoden rotaatio tai kyselylomakkeen, jossa rotaatiokäytäntöä ei ollut. Lisäksi tutkimuksen reliabiliteettiä pyrittiin varmistamaan huomioimalla tutkimusmenetelmiin sisältyvät rajoitteet esimerkiksi otoskoon suhteen ja valitsemaan näin sopivat tilastolliset menetelmät. Vastaavasti tutkimuksen validiteetti varmistettiin käyttämällä aikaa kyselylomakkeen huolelliseen suunnitteluun ja laatimalla se mahdollisimman selkeään muotoon. Kyselylomake pohjautuu Quick ym. (2018) tutkimuksen kyselylomakkeeseen. Tutkimusta varten kyselylomaketta muokattiin suomalaiseseen aineistoon sopivaksi. Ennen kyselylomakkeen varsinaista julkaisua sitä testattiin erikseen testiryhmän avulla ja muokattiin edelleen saadun palautteen perusteella.

6 Tutkimustulokset

Tässä luvussa käydään läpi kyselylomakkeen avulla saatuja vastauksia ja analysoidaan niitä. Lisäksi tehdään vertailua Quick ym. (2018) tutkimuksessa saatuihin vastauksiin ja analysoituihin tuloksiin.

6.1 Yleistä aineistosta

Tutkimuksen kyselylomakkeisiin saatiin yhteensä 40 vastausta. **Kyselylomake A**, jossa tarkasteltiin tilintarkastuksen laatua ja tilintarkastajan riippumattomuutta viiden vuoden rotaatiokäytännön kautta sai 19 vastausta. Vastaavasti **kyselylomake B**, jossa rotaatiokäytäntöä ei ollut, sai 21 vastausta. Vastauksia ei tarvinnut hylätä, sillä ainoa rajoitus oli, että sijoittaja ei ole ammattimainen sijoittaja. Toisaalta vastauksia ei myöskään saatu niin paljon kuin toivottiin, mikä voi johtua siitä, ettei tilintarkastusnäkökulma ole oleellinen harrastesijoittajille eikä näin ollen kiinnosta heitä. Vastausten vähäinen määrä asettaa jatkossa rajoituksia tutkimusmenetelmiin sekä tutkimustulosten luotettavuuteen. Johtuen populaation vähäisestä määrästä muuttujien normaalijakautuneisuutta ei voida olettaa ja t-testin edellytysten täytyminen jää epävarmaksi.

Kyselylomakkeen A vastaajille sijoituskokemusta oli kertynyt keskimäärin 5 vuotta. Vastaavasti kyselylomakkeen B vastaajilla kokemusta oli yli puolet enemmän, yhteensä 12 vuotta. Kyselylomakkeen A sijoittajat olivat myös nuorempia, keskimäärin 28,5 vuotiaita, kun taas kyselylomakkeen B sijoittajat olivat keskimäärin 37 vuotiaita. Vaikka kyselylomake A vastaajat olivat siis nuorempia ja kokemattomampia sijoittajina, he arvioivat tietonsa yrityksen taloudellisista luvuista sekä tilintarkastuksesta keskimäärin hieman korkeammaksi kuin kyselylomakkeen B vastaajat. Molemmissa ryhmissä vastaajat arvioivat tietämyksen yrityksen taloudellisista luvuista keskimäärin hyväksi ja tietämyksen tilintarkastuksesta keskimäärin keskimääräiseksi tai hieman alle keskimääräiseksi. Yhteenveto analysoitavasta populaatiosta on taulukossa 3.

Taulukko 3 Analysoitava populaatio.

Rotaatiokäytäntö 5v- kyselyyn vastanneet sijoittajat	19
Sijoituskokemus keskiarvo	5 vuotta
Ikä keskiarvo	28,5 vuotta
Tietämys yrityksen taloudellisista luvuista (asteikko 1-5)	3,74
Tietämys tilintarkastuksesta (asteikko 1-5)	3,16
Ei rotaatiokäytäntöä - kyselyyn vastanneet sijoittajat	21
Sijoituskokemus keskiarvo	12 vuotta
Ikä keskiarvo	37 vuotta
Tietämys yrityksen taloudellisista luvuista (asteikko 1-5)	3,62
Tietämys tilintarkastuksesta (asteikko 1-5)	2,86
Kaikki kyselyyn vastanneet	40

6.2 Hypoteesien testaus

Testauksessa pyritään selvittämään hypoteesien eli tiettyjen perusteltujen ennakkokäsitysten paikkaansa pitävyyttä perusjoukossa. Hypoteesit johdetaan teoriasta tai aikaisemmista tutkimuksista, ja ovat siis näihin pohjautuvia olettamuksia asioiden välisistä suhteista. Ennen kuin tulokset voidaan yleistää koskemaan koko perusjoukkoa, on eron tai riippuvuuden oltava tilastollisesti merkitsevä. Sattuman todennäköisyys muuttujien väliseen riippuvuuteen tai ryhmien väliseen eroon on siis oltava tarpeeksi pieni (Heikkilä 2014, 180-181).

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimusjoukoksi va-

likoituivat ei-ammattimaiset sijoittajat, joiden näkemyksiä rotaation vaikutuksista tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen testattiin kokeellisella tutkimuksella, joka sisälsi case-tapauksen sekä kaksi varsinaista tutkimuskysymystä.

Teoriaosan sekä Quick ym. (2018) ja muiden aikaisempien tutkimusten perusteella johdettuja tutkimushypoteeseja ovat seuraavat:

- *H1: Tilintarkastusyhteisön rotaatiolla on vaikutusta tilintarkastuksen koettuun laatuun*
- *H2: Tilintarkastusyhteisön rotaatiolla on vaikutusta tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen*
- *H3: Toimikauden pituus vaikuttaa tilintarkastuksen laatuun ja riippumattomuuteen.*

Tilastollisessa testauksessa muuttujien välisestä riippuvuudesta tai ryhmien välisestä eroista asetetaan kaksi hypoteesia; nollahypoteesi sekä vaihtoehtoinen hypoteesi. Nollahypoteesi H_0 mukaan muuttujien välillä ei ole riippuvuutta tai keksiarvojen välillä ei ole eroa. Vastaavasti vaihtoehtoisen riippuvuuden H_1 mukaan riippuvuus tai ero on olemassa. Huomattavaa on, että vain toinen hypoteeseista voi olla voimassa, mutta pienet erot tai riippuvuudet eivät vielä riitä nollahypoteesin hylkäämiseen. Merkitsevyystaso kertoo, kuinka suuri riski on, että tuloksissa saatu ero tai riippuvuus johtuu pelkästä sattumasta. Hypoteesien testaukseen käytettiin SPSS-ohjelmaa, joka ilmoittaa satunnaisriskin arvona Sig (Significance). SPSS-ohjelma antaa automaattiseksi merkitsevyydeksi 0,05, joka on yleinen merkitsevyystaso tutkimuksissa ja sitä käytetään myös tässä tutkimuksessa. Mikäli tuloksen arvo on pienempi kuin ennalta asetettu merkitsevyystaso 0,05, nollahypoteesi hylätään ja vaihtoehtoinen hypoteesi hyväksytään (Heikkilä 2014, 182-184).

Tutkimuksen ensimmäisenä hypoteesina oletetaan tilintarkastusyhteisön rotaatiolla olevan vaikutusta tilintarkastuksen koettuun laatuun. Tutkimuksessa tilintarkastuksen laatua mitattiin osakekohtaisella tuotolla (EPS). Jaottelussa käytettiin Likertin 5-portaisella asteikkoa, jossa laatu olisi erittäin heikko, jos tilintarkastetussa tilinpäätöksessä EPS olisi 0,37 € ja vastaavasti erittäin korkea, jos EPS olisi 0,33 €. Vastausten jakautumista havainnollistetaan taulukossa 4.

Taulukko 4 Vastausten jakautuminen tilintarkastuksen laatu.

Todennäköisin EPS, joka ilmoitetaan tilintarkastetussa tilinpäätöksessä					
Rotaatiokäytäntö	0,33 €	0,34 €	0,35 €	0,36 €	0,37 €
5 vuoden rotaatio (n=19)	4	8	5	2	0
Ei rotaatiota (n=21)	4	7	5	3	2
Keskiarvo 5 vuoden rotaatio					0,342
Keskiarvo ei rotaatiota					0,346
Keskihajonta 5 vuoden rotaatio					0,009
Keskihajonta ei rotaatiota					0,012

Ryhmiä kesken vastausten jakautumisessa ei ole suuria eroja. Vastausten perusteella tilintarkastuksen laatu on koettu pääasiassa korkeaksi. Rotaatiokäytännön ollessa viisi vuotta, vastaajat kokivat tilintarkastuksen laadun olevan hieman korkeampi, keskiarvolla 0,342 joka on Likertin asteikolla 3,74. Ilman rotaatiokäytäntöä keskiarvo oli 0,346, joka on Likertin asteikolla 3,38. Vastauksissa ei ollut kuitenkaan olennaisia eroja rotaatiokäytäntöjen välillä. Keskihajonta, eli vastausten arvojen poikkeavuus keskiar-

vosta oli 0,009 rotaatiokäytännön ollessa viisi vuotta. Ilman rotaatiokäytäntöä vastausten arvojen keskihajonta oli 0,012. Vastaavat luvut Likertin asteikolla ovat 0,943 ja 1,244. Vastauksissa ei ollut olennaisia eroja rotaatiokäytäntöjen välillä.

Otosten normaalijakautuneisuutta testataan Kolmogorov-Smirnov -testillä ja Shapiro-Wilk -testillä. Nollahypoteesi on molemmissa ”muuttuja noudattaa normaalijakaumaa” ja merkitsevyystaso on molemmissa 0,05. Taulukon 5 perusteella nähdään, että testit antavat sekä tilintarkastuksen laadun osalta että tilintarkastajan riippumattomuuden osalta merkitsevyystasoksi molemmille ryhmille (rotaatiokäytäntö 5v ja ei rotaatiokäytäntöä) alle 0,05. Nollahypoteesi ei jää voimaan, eli otosten ei voida olettaa normaalijakautuneiksi ja t-testin sijasta käytetään Mann-Whitneyn U-testiä.

Taulukko 5 Normaalijakauman testaus.

Rotaatiokäytäntö		Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
		Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Tilintarkastuksen laatu	Rotaatiokäytäntö 5v	0,243	19	0,004	0,883	19	0,024
	Ei rotaatiokäytäntöä	0,214	21	0,013	0,905	21	0,044
Tilintarkastajan riippumattomuus	Rotaatiokäytäntö 5v	0,259	19	0,002	0,871	19	0,015
	Ei rotaatiokäytäntöä	0,255	21	0,001	0,873	21	0,011

Taulukossa 6 esitetään Mann-Whitneyn U-testin tulokset ensimmäiseen hypoteesiin; Tilintarkastusyhteisön rotaatiolla on vaikutusta tilintarkastuksen koettuun laatuun. Tulokseksi saatiin 0,413, merkitsevyytason ollessa 0,05. Sig-arvo, eli riskitaso kertoo, kuinka suuri riski siihen on, että saatu ero tai riippuvuus johtuu sattumasta. Saatu Sig-arvo on huomattavasti merkitsevyytaso korkeampi, joten riski sattumasta voidaan perustellusti hylätä. Testin perusteella ensimmäinen hypoteesi hylätään; tilintarkastusyhteisön rotaatiolla ei ole vaikutusta tilintarkastuksen laatuun.

Taulukko 6 Mann-Whitneyn U-testi tilintarkastuksen laatu.

Tilintarkastuksen laatu	
Mann-Whitney U	170,500
Wilcoxon W	401,500
Z	-0,818
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,413

Tutkimuksen toisena hypoteesina oletetaan tilintarkastusyhteisön rotaatiolla olevan vaikutusta tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen. Vastaajien tuli arvioida tilintarkastajan riippumattomuutta sen perusteella, mitä oli vastannut kysymykseen tilintarkastuksen laadusta. Tilintarkastajan riippumattomuudella tarkoitettiin tässä yhteydessä, että vaatiiko tilintarkastaja johtoa muuttamaan aineellisten käyttöomaisuushyödykkeiden arvonmäärittäystä. Jaottelussa käytettiin Likertin 5-portaisella asteikkoa, jossa 1 = tilintarkastaja on täysin riippuvainen tarkastettavasta yhtiöstä ja 5 = tilintarkastaja on täysin riippumaton tarkastettavasta yhtiöstä. Vastauksia havainnollistetaan taulukossa 7.

Myös tilintarkastajan riippumattomuuden suhteen ryhmien vastaukset jakautuivat melko samankaltaisesti. Rotaatiokäytännön ollessa viisi vuotta, vastaajat kokivat tilintarkastajan riippumattomuuden olevan hieman korkeampi, keskiarvolla 3,842. Ilman ro-

taatiokäytäntöä keskiarvo oli 3,571. Vastausten keskiarvot ovat odotetusti saman suuntaisi kuin Quick ym. (2018) tulokset. Rotaatiokäytännön ollessa käytössä, tilintarkastajan riippumattomuus arvioitiin keskimäärin korkeammaksi kuin ilman rotaatiokäytäntöä. Keskiarvojen välillä ei ollut olennaisia eroja myöskään Quick ym. (2018) tuloksissa. Keskihajonta, eli vastausten arvojen poikkeavuus keskiarvosta oli 0,8342 rotaatiokäytännön ollessa viisi vuotta. Ilman rotaatiokäytäntöä vastausten arvojen keskihajonta oli 0,9258. Vastauksissa ei ollut kuitenkaan olennaisia eroja rotaatiokäytäntöjen välillä.

Taulukko 7 Vastausten jakautuminen tilintarkastajan riippumattomuus.

<u>Tilintarkastajan riippumattomuus</u>					
Rotaatiokäytäntö	1	2	3	4	5
5 vuoden rotaatio (n=19)	0	1	5	9	4
Ei rotaatiota (n=21)	0	2	9	6	4
Keskiarvo 5 vuoden rotaatio					3,842
Keskiarvo ei rotaatiota					3,571
Keskihajonta 5 vuoden rotaatio					0,834
Keskihajonta ei rotaatiota					0,925

Taulukossa 8 esitetään Mann-Whitneyn U-testin tulokset toiseen hypoteesiin; Tilintarkastusyhteisön rotaatiolla on vaikutusta tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen. Tuloksena Sig-arvoksi saatiin 0,303, merkitsevyystason ollessa 0,05. Vaikka saatu Sig-arvo on merkitsevämpi kuin testissä tilintarkastuksen laadusta saatu arvo 0,413, on se huomattavasti merkitsevyystaso korkeampi, joten riski sattumasta voidaan perustellusti hylätä. Testin perusteella toinen hypoteesi hylätään; tilintarkastusyhteisön rotaatiolla ei ole vaikutusta tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen.

Taulukko 8 Mann-Whitneyn U-testi tilintarkastajan riippumattomuus.

Tilintarkastajan riippumattomuus	
Mann-Whitney U	163,500
Wilcoxon W	394,500
Z	-1,030
Asymp. Sig. (2-tailed)	0,303

Tutkimuksen kolmantena hypoteesina oletetaan toimikauden pituudella olevan vaikutusta tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen. Ensimmäinen hypoteesi, rotaatiolla on vaikutusta tilintarkastuksen koettuun laatuun, hylättiin. Myös toinen hypoteesi, rotaatiolla on vaikutusta tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen, hylättiin. Tämän perusteella voidaan todeta, että toimikausien pituus ilman niitä rajoittavaa rotaatiokäytäntöä ei vaikuta tilintarkastuksen koettuun laatuun tai tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen.

Kyselytutkimuksen vastausten keräämisen ja analysoinnin jälkeen niitä verrattiin Quick ym. (2018) tutkimukseen. Quick ym. otoksessa osallistujilla on keskimäärin 25,92 vuoden työkokemus. Osallistujien keski-ikä on 51,18 vuotta ja he ovat pääasiassa miehiä. Heidän itsearvioitu asiantuntemuksensa yrityksen taloudellisista luvuista on hieman korkeampi kuin tilintarkastuksessa. Quick ym. tutkimuksessa vastaajajoukkona käytettiin saksalaisia pankinjohtajia sekä institutionaalisia sijoittajia. Voidaan katsoa, että vastaajajoukko erosi sekä taustaltaan että kokemukseltaan tämän tutkimuksen vastaavasta. Huomioitavaa kuitenkin on, että molemmat vastaajajoukot arvioivat tietämyksensä yrityksen taloudellisista luvuista korkeammaksi kuin tietämyksensä tilintarkastuksesta.

Quick ym. (2018) pyrkivät selvittämään tilintarkastusyhteisön rotaation, tilintarkastusyhteisön säilyttämisen sekä niin kutsutun yhteisen tilintarkastuksen (joint audit), jossa yhteisön lakisääteistä tilintarkastusta on valittu suorittamaan kaksi eri tilintarkastusyhteisöä, vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun sekä tilintarkastajan riippumattomuuteen.

Vertailussa huomioidaan vain tilintarkastusyhteisön rotaatioon kohdistuvat vastaukset sekä tutkimustulokset. Rotaatiokäytännön osalta Quick ym. (2018) tutkivat 10 vuoden rotaatiota, 24 vuoden rotaatiota sekä rotaatiokäytännön puuttumista. Tässä vertailussa jätetään 24 vuoden rotaatioon kohdistuvat vastaukset ja tutkimustulokset huomioimatta.

Osallistujien arvioidessa tilintarkastuksen laatua, Quick ym. (2018) saadut vastaukset noudattivat pitkälti tämän tuloksen vastaavia. Tilintarkastuksen laatu (EPS) arvioitiin suhteellisen korkeaksi 10 vuoden rotaatiossa, sekä rotaatiokäytännön puuttuessa. Quick ym. (2018) tutkimuksessa vastaajat arvioivat tilintarkastuksen laatua asteikolla 1,06 € erittäin korkea – 1,10 € erittäin matala. Vastausten keskiarvo molemmissa tapauksissa oli 1,08 €. Koetun laadun keskiarvo on siis hieman matalampi kuin tämän tutkimuksen vastaava. Koetun laadun ja rotaatiokäytännön välisiä tuloksia testattiin yksisuuntaisella varianssianalyysillä, jolla voidaan testata, onko kolmen tai useamman ryhmän välillä tilastollisesti merkitseviä eroja. Tulosten perusteella voidaan todeta, että erot rotaatiokäytäntöjen ja tilintarkastuksen koetun laadun välillä eivät tilastollisesti merkitseviä ($t = -1,133$, $p = 0,260$). Quick ym. (2018) ja tämä tutkimuksen tulokset ovat linjassa tilintarkastuksen koetun laadun osalta.

Myös tilintarkastajan riippumattomuuden suhteen vastauksen jakoutuivat suhteellisen samankaltaisesti. Tilintarkastajan riippumattomuus arvioitiin keskimääräiseksi sekä 10 vuoden rotaatiossa, että ilman rotaatiokäytäntöä. Vastaajat arvioivat tilintarkastajan riippumattomuutta asteikolla 1 erittäin matala – 7 erittäin korkea. Vastausten keskiarvo ilman rotaatiokäytäntöä oli 4,80 ja 10 vuoden rotaatiokäytännöllä 4,10 (Quick ym. 2018). Huomioitavaa on, että Quick ym. (2018) vastaajat kokivat riippumattomuuden korkeammaksi ilman rotaatiokäytäntöä kuin 10 vuoden rotaatiokäytännöllä. Ero ei ole kuitenkaan tilastollisesti merkitsevä. Koetun riippumattomuuden ja rotaatiokäytännön välisiä tuloksia testattiin kovarianssianalyysillä, joka on varianssianalyysin laajennus. Tulosten perusteella voidaan todeta, että erot rotaatiokäytännön ja tilintarkastajan koetun riippumattomuuden välillä eivät ole tilastollisesti merkitseviä ($F = 1,817$, $p = 0,168$).

Myöskään kontrastitestit eivät antaneet tilastollisesti merkitseviä eroja eri rotaatiokäytäntöjen ja tilintarkastajan riippumattomuuden välillä.

Vaikka Quick ym. (2018) ja tämän tutkimuksen asteikot eivät ole täysin vertailukelpoisia keskenään, voidaan tutkimustulosten katsoa olevan linjassa sekä tilintarkastuksen koetun laadun että tilintarkastajan koetun riippumattomuuden osalta. Yhteenvetona voidaan todeta, että rotaatiokäytännön vaikutukset eivät olleet tilastollisesti merkittäviä. Tutkimustulosten vertailua on havainnollistettu taulukossa 9.

Taulukko 9 Tutkimustulosten vertailu.

Quick ym. (2018)

	Tilintarkastuksen laatu <i>asteikko 1,06 € - 1,10 €</i>	Tilintarkastajan riippumattomuus <i>asteikko 1 - 7</i>
Rotaatiokäytäntö 10 vuotta	1,08 €	4,80
Ei rotaatiokäytäntöä	1,08 €	4,10

Tämä tutkimus

	Tilintarkastuksen laatu <i>asteikko 0,33 € - 0,37€</i>	Tilintarkastajan riippumattomuus <i>asteikko 1 - 5</i>
Rotaatiokäytäntö 5 vuotta	0,34 €	3,84
Ei rotaatiokäytäntöä	0,34 €	3,57

7 Johtopäätökset ja yhteenveto

Viimeisessä luvussa esitetään tutkielman tulosten johtopäätökset ja verrataan niitä aiempiin tutkimuksiin. Luvussa esitetään lisäksi tutkimukseen liittyvät rajoitteet sen merkitsevyyteen ja luotettavuuteen nähden. Lopuksi pohditaan myös mahdollisia jatko-tutkimuskohteita.

7.1 Johtopäätökset

Tutkielman tavoitteena oli selvittää rotaatiokäytännön vaikutuksia, jotka kohdistuvat tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen. Aihe on ajankohtainen EU:n vuonna 2014 julkaiseman uuden tilintarkastusasetuksen ja –direktiivin myötä, jota sovellettiin Suomessa ensimmäisen kerran tilikaudella 2017. Uudistuksen myötä yleisen edun kannalta merkittävässä yhteisöissä astui voimaan pakollinen tilintarkastusyhteisön toimeksiantosuhdetta pääsääntöisesti kymmeneen vuoteen rajoittava rotaatio.

Rotaatiokäytännön vaikutuksia sekä tilintarkastuksen laatuun että tilintarkastajan riippumattomuuteen on tutkittu runsaasti. Tutkimustulokset ovat olleet yleisesti ristiriitaisia, minkä vuoksi keskustelu rotaatiokäytännön olemassaolosta jatkuu edelleen. Huomattavaa on se, että sääntelyn näkökulmasta rotaatiokäytäntö koetaan tarpeelliseksi. Näkemystä tukee viimeaikainen kansallisten lainsäädäntöjen harmonisointi rotaatiokäytännön suhteen EU-alueella. Vastaavasti useiden tutkijoiden mielipide sekä taloudellinen näkökulma, mitkä viittaavat argumenteissaan aiheen tutkimustuloksiin, on yleisesti rotaatiokäytäntöä vastaan.

Tutkimuksen ensimmäinen hypoteesi ei saanut tilastollisesti merkitsevää tukea, minkä vuoksi se hylättiin. Voidaan siis todeta, että tilintarkastusyhteisön rotaatiolla ei ole vaikutusta tilintarkastuksen laatuun. Se on siis linjassa Quick ym. (2018) havaintojen kanssa, joiden mukaan rotaatiokäytännöllä ei ollut havaittavaa vaikutusta tilintarkastuk-

sen koettuun laatuun. Valtaosa aiemmista tutkimuksista on kuitenkin todennut rotaatiokäytännön heikentävän tilintarkastuksen laatua, joten tämän tutkimuksen tulokset eivät ole linjassa niiden kanssa. Huomattavaa kuitenkin on, että monet aiemmat tutkimukset käsittelevät tilintarkastuksen tosiasiallista laatua, kun taas tämän tutkimuksen mielenkiinnon kohteena oli tilintarkastuksen koettu laatu. Aiemmista tutkimuksista Quick ym. (2018) lisäksi muun muassa Hohenfels (2016) on tutkinut tilintarkastuksen koettua laatua ja tutkimuksen mukaan laatu heikkeni kolmen ensimmäisen vuoden aikana sekä yli 10 vuotta kestäneissä toimeksiantosuhteissa.

Tutkimuksen toinen hypoteesi ei myöskään saanut tilastollisesti merkitsevää tukea ja saatujen vastauksien perusteella se hylättiin. Myös sen osalta voidaan todeta, että tilintarkastusyhteisön rotaatiolla ei ole vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen. Myös tämä on linjassa Quick ym. (2018) tutkimuksen kanssa, jonka mukaan rotaatiokäytännön vaikutukset tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Yleisesti aiemmat tutkimukset ovat antaneet suhteellisen ristiriitaisia tutkimustuloksia rotaatiokäytännön vaikutuksista tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tutkimustulosten voidaan siis katsoa ainakin osittain olevan linjassa Quick ym. (2018) tutkimuksen lisäksi muun muassa Kaplan ym. (2008,) Ruiz-Barbadillo ym. (2009) ja Williams ym. 2017 tutkimusten kanssa, joiden tulosten mukaan rotaatiokäytäntö ei lisää tilintarkastajan tosiallista tai koettua riippumattomuutta.

Tutkimuksen ensimmäisen ja toisen hypoteesin hylkäämisen perusteella voidaan todeta, että toimikausien pituus ilman niitä rajoittavaa rotaatiokäytäntöä ei vaikuta tilintarkastuksen koettuun laatuun tai tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen. Tämä havainto on yhdenmukainen useiden aikaisempien tutkimusten kanssa, joissa ei havaittu rotaatiolla tai toimikauden pituudella olevan vaikutusta koettuun laatuun tai riippumattomuuteen. Tulos on kuitenkin hieman ristiriidassa Hohenfels (2016) tutkimukseen nähden, jossa katsottiin yli 10 vuotta kestävä tilintarkastajan toimikauden heiken-

tävän tilintarkastuksen koettua laatua. Myös Corey ja Simnett (2006) tutkimuksen perusteella yli 7 vuotta kestävät tilintarkastajan toimikauden heikentävät tilintarkastuksen tosiasiallista laatua.

Tässä tutkimuksessa saatujen tulosten perusteella voidaan sanoa, että rotaatiokäytännöllä tai sen pois jättämisellä ei ole tilastollisesti merkitsevää vaikutusta tilintarkastuksen koettuun laatuun tai tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen. Lisäksi tilintarkastajan toimikauden pituudella, ilman rajoittavaa rotaatiokäytäntöä, ei ole tutkimuksen tulosten perusteella vaikutusta tilintarkastuksen koettuun laatuun tai tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen.

7.2 Tutkimuksen rajoitukset ja jatkotutkimuskohteet

Tutkielmassa selvitettiin, miten tilintarkastusyhteisön rotaatiokäytäntö vaikuttaa kokemukseen tilintarkastuksen laadusta ja tilintarkastajan riippumattomuudesta. Tutkimusryhmänä käytettiin ei-ammattimaisia yksityissijoittajia, eli kuluttajan asemassa olevia yksityishenkilöitä, jonka pääasiallisena ammattina tai tulonlähteenä ei ole sijoittaminen.

Harrastesijoittajien käyttö tutkimusryhmänä asettaa rajoituksia tutkimukselle, vaikka taloudellinen ymmärrys arvioitiin vastaajien kesken keskimäärin hyväksi ja ymmärrys tilintarkastuksesta arvioitiin keskimääräiseksi. Itsearviointiin liittyy kuitenkin aina riski luotettavuudesta, ja erityisesti harrastesijoittajien välillä erot kokemuksessa ja ymmärryksessä voivat muodostua todella suuriksi. Mahdollinen puutteellinen tietämys heikentää datan luotettavuutta ja asettaa näin ollen rajoituksia tutkimustulosten tulkintaan. Tutkimustuloksia rajoittaa osaltaan myös vastausten vähäinen määrä, joka rajoitti myös käytettäviä tutkimusmenetelmiä. Kyselylomakkeen käyttö aiheuttaa myös tiettyjä rajoituksia tutkimukselle, huolimatta sen testauksesta ja muokkauksesta ennen varsinaista julkaisua. Tutkimuksen perusteella on mahdoton sanoa, onko tutkimusryhmä ymmärtänyt annetun informaation sekä niiden pohjalta laaditut kysymykset oikein.

Tutkimusaineistona käytettiin esimerkkiyritystä Profitre Oy, jonka taloudelliset tiedot sekä toiminnankuvaus luotiin Caverion Oyj:n vuoden 2015 tilinpäätöstietojen pohjalta. Vain yhden esimerkkiyrityksen käyttäminen asettaa tutkimukselle rajoituksia vertailukohtien puuttuessa. Tutkimusta voisi laajentaa käyttämällä tutkimusaineistossa useampaa yritystä sekä toimialaa ja vertailla vastausten jakautumista näiden kesken. Tutkimusta rajoittava tekijä oli myös informaation rajallisuus. Esimerkkiyrityksestä esitettiin vain rajatut perustiedot sekä taloudellinen informaatio ja esimerkiksi historiatiedot yrityksestä puuttuivat kokonaan. Informaation rajallisuuden vaikutusta vastauksiin on mahdoton arvioida, minkä vuoksi tämän voidaan katsoa tutkimusta rajoittavaksi tekijäksi.

Mahdollisena jatkotutkimuskohteena voitaisiin tutkia rotaation pituuden vaikutuksia viiden vuoden – 24 vuoden välillä. Quick ym. (2018) havaitsivat tutkimuksessa 24 vuoden rotaatiosyklin heikentävän kokemusta tilintarkastuksen laadusta verrattuna viiden vuoden rotaatiosykliin. Myös Carey ym. (2006) sekä Hohenfels (2018) ovat saaneet tähän laatua heikentävään vaikutukseen viittaavia tuloksia tutkimuksissaan. Lisäksi mahdollinen jatkotutkimuskohde olisi suorittaa vastaava tutkimus ammattisijoittajilla ja tutkia heidän kokemustansa rotaation vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen. Kohderyhmän valikoimiseen tulisikin jatkossa käyttää enemmän aikaa, sillä on mahdollista, että tutkimuksen aihealue ei sellaisenaan auennut täysin kaikille tutkimusryhmään kuuluneille harrastesijoittajille.

Lähteet

Allen, C. (2011). Benefits of effective quality control systems in accounting firms. *The CPA Journal*, 81:1, 52–57.

Aloke Ghosh and Doocheol Moon (2005). Auditor Tenure and Perceptions of Audit Quality. *The Accounting Review*: 80:2, 585–612.

Arrunada, B., & Paz-Ares, C. (1997). Mandatory rotation of company auditors: A critical examination. *International Review of Law and Economics*, 17:1, 31–61.

Catanach, A. H., & Walker, P. L. (1999). The international debate over mandatory auditor rotation: A conceptual research framework. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 8:1, 43–66.

Chen, C. Y., Lin, C. J., & Lin, Y. C. (2008). Audit partner tenure, audit firm tenure, and discretionary accruals: Does long auditor tenure impair earnings quality? *Contemporary Accounting Research*, 25:2, 415–445.

Chow, Chee W. (1982). The Demand for External Auditing: Size, Debt and Ownership Influences. *The Accounting Review* 57:2, 272–291.

Cameran, M., Prencipe, A., & Trombetta, M. (2016). Mandatory audit firm rotation and audit quality. *European accounting review*, 25:1, 35–58.

Carey, P., & Simnett, R. (2006). Audit partner tenure and audit quality. *The accounting review*, 81:3, 653–676.

Daniels, B. W., & Booker, Q. (2011). The effects of audit firm rotation on perceived auditor independence and audit quality. *Research in Accounting Regulation*, 23:1, 78–82.

Daugherty, B. E., Dickins, D., Hatfield, R. C., & Higgs, J. L. (2012). An examination of partner perceptions of partner rotation: Direct and indirect consequences to audit quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31:1, 97–114.

DeAngelo, L. E. (1981a). Auditor independence, 'low balling', and disclosure regulation. *Journal of accounting and Economics*, 3:2, 113–127.

DeAngelo, L. E. (1981b). Auditor size and audit quality. *Journal of accounting and economics*, 3:3, 183–199.

Deis Jr, D. R., & Giroux, G. A. (1992). Determinants of audit quality in the public sector. *Accounting Review*, 67:3, 462–479.

DeZoort, F. T. & Stanley, J. D. (2007). Audit firm tenure and financial restatements: An analysis of industry specialization and fee effects. *Journal of Accounting and Public Policy*, 26:2, 131–154.

Dopuch, N., King, R. R., & Schwartz, R. (2001). An experimental investigation of retention and rotation requirements. *Journal of Accounting Research*, 39:1, 93–117.

Dopuch, N., King, R. R., & Schwartz, R. (2003). Independence in appearance and in fact: An experimental investigation. *Contemporary Accounting Research*, 20:1, 79–114.

Duff, A. (2009). Measuring audit quality in an era of change: An empirical investigation of UK audit market stakeholders in 2002 and 2005. *Managerial Auditing Journal*, 24:5, 400–422.

Eilifsen, A., Messier Jr., W., F., Glover, S., M. & Prawitt, D., F. (2014). *Auditing & Assurance Services*. 3. Ed. London: McGraw-Hill.

Euroopan parlamentti ja neuvosto (2006). Direktiivi tilinpäätösten konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta, direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 84/253/ETY kumoamisesta.

Noudettu osoitteesta <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:32006L0043>

Euroopan parlamentti ja neuvosto (2014). Asetus yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen lakisääteisestä tilintarkastusta koskevista erityisvaatimuksista ja komission päätöksen 2005/909/EY kumoamisesta 537/2014/EU

Noudettu 2018-10-08 osoitteesta:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:32014R0537>

Euroopan yhteisöjen komissio (2002). Suositus tilintarkastajan riippumattomuuden peruseriaatteista EU:ssa 2002/590/EU

Noudettu 2018-10-08 osoitteesta:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/ALL/?uri=CELEX:32002H0590>

Fargher, N., Lee, H. Y., & Mande, V. (2008). The effect of audit partner tenure on client managers' accounting discretion. *Managerial Auditing Journal*, 23:2, 161–186.

Fearnley, S., & Beattie, V. (2004). The reform of the UK's auditor independence framework after the enron collapse: An example of evidence-based policy making. *International Journal of Auditing*, 8:2, 117–138.

Federation des Experts Comptables Europeens (FEE). (1998). Statutory Audit Independence and Objectivity. Common core of principles for the guidance of the European profession. Noudettu 2018-10-08 osoitteesta:

<https://www.accountancyeurope.eu/publications/statutory-audit-independence-and-objectivity/>

Francis, J. R. (2011). A framework for understanding and researching audit quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 30:2, 125–152.

Geiger, M. A., & Raghunandan, K. (2002). Auditor tenure and audit reporting failures. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 21:1, 67–78.

Ghosh, A. A., Kallapur, S., & Moon, D. (2009). Audit and non-audit fees and capital market perceptions of auditor independence. *Journal of Accounting and Public Policy*, 28:5, 369–385.

Halonen, K. & Steiner, M-L. (2010). Tilintarkastusprosessi käytännössä. 1 painos. Helsinki: WSOYpro

Heikkilä (2014). Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita Publishing Oy. ISBN 978- 951-37-6495-1).

Heinonen, Jarmo (2014). Kyvyt.fi. SPSS-ohje. Peruslukuja tilastossa. T-testi. Noudettu 2020-10-01 osoitteesta <https://kyvyt.fi/group/heinosen-opetussivut/untitled>

Hirsjärvi S., Remes P. & Sajavaara P. (2009), Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna, Kirjayhtymä.

Hohenfels, D. (2016). Auditor tenure and perceived earnings quality. *International Journal of Auditing*, 20:3, 224–238

Horsmanheimo, P., & Steiner, M-L. (2009). Tilintarkastus- Asiakkaan opas. 3. Painos. Helsinki: WSOYpro.

Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. (2017). Tilintarkastus- Asiakkaan opas. 5. Painos. Helsinki: AlmaTalent

IAASB. (2014). A Framework for Audit Quality: Key elements that create an environment for audit quality. International Federation of Accountants.

Noudettu 2018-10-08 osoitteesta:

<https://www.ifac.org/system/files/uploads/IAASB/Framework-for-Audit-Quality-Out-line.pdf>

Kaplan, S. E., & Mauldin, E. G. (2008). Auditor rotation and the appearance of independence: Evidence from non-professional investors. *Journal of Accounting and Public Policy*, 27:2, 177–192

Kim, H., Lee, H., & Lee, J. E. (2015). Mandatory audit firm rotation and audit quality. *Journal of Applied Business Research*, 31:3, 1089–1106

Knechel, W. R., Krishnan, G. V., Pevzner, M., Shefchik, L. B., & Velury, U. K. (2013). Audit quality: Insights from the academic literature. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32:sp1, 385–421

Korkeamäki A-M. (2016). Tilintarkastuksen perusteet. 1. Painos. Helsinki: Sanoma Pro

Lennox, C. S., Wu, X., & Zhang, T. (2014). Does mandatory rotation of audit partners improve audit quality? *The accounting review*, 89:5, 1775–1803

Nasution, D., & Östermark, R. (2013). Auditor fee dependence, auditor tenure, and auditor independence: the case of Finland. *International Journal of Accounting, Auditing and Performance Evaluation*, 9:3, 224–246

Ruiz-Barbadillo, E., Gómez-Aguilar, N., & Carrera, N. (2009). Does mandatory audit firm rotation enhance auditor independence? Evidence from Spain. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 28:1, 113–135

Tepalagul, N., & Lin, L. (2015). Auditor independence and audit quality: A literature review. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 30:1, 101–121

Tilintarkastuslaki 18.09.2015 / 1141

Tomperi, Soile (2016). Tilintarkastus, Normeista käytäntöön 3. Painos. Helsinki: Edita

Vilkka, Hanna (2005). Tutki ja mittaa. 1. painos. Helsinki: Tammi

Wallace, Wanda A. (1980) The Economic role of the audit in free and regulated markets.

Noudettu 2018-10-02 osoitteesta:

<https://scholarworks.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.fi/&httpsredir=1&article=1000&context=oer>

Wallace, W. A. (2004). The economic role of the audit in free and regulated markets: A look back and a look forward. *Research in Accounting Regulation*, 17, 267–298

Watkins, A. L., Hillison, W., & Morecroft, S. E. (2004). Audit quality: A synthesis of theory and empirical evidence. *Journal of Accounting Literature*, 23, 153–193

Watts, R. L., & Zimmerman, J. L. (1983). Agency problems, auditing, and the theory of the firm: Some evidence. *The Journal of Law and Economics*, 26:3, 613–633

Williams, L. T., & Wilder, W. M. (2016). Audit Firm Perspective on Audit Firm Rotation and Enhancing Independence: Evidence from PCAOB Comment Letters. *Current Issues in Auditing*, 11:1, 22–44

Liitteet

LIITE 1. Kyselylomake: viiden vuoden rotaatio

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Rotaation vaikutus tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen

Hei!

Tervetuloa tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia käsittelevään kokeelliseen tutkimukseen. Tutkimuksen tarkoituksen on selvittää tilintarkastusyhteisön rotaatiokäytännön, eli määräaikaisen vaihtamisen vaikutuksia tilintarkastuksen koettuun laatuun ja tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen. Vaikutuksia tarkastellaan viiden vuoden rotaatiokäytännön kautta.

Tarkoituksena on, että perehdytte itsenäisesti teille sopivana ajankohtana Profitre Oy taloudellisiin lukuihin sekä taustatietoihin ja vastaatte aineiston perusteella laadittuihin kysymyksiin. Kyselyyn vastaaminen vie noin 8 minuuttia ajastanne. Taustakysymyksiä vastaajasta käytetään ainoastaan aineiston tilastollista käsittelyä varten.

Kiitos paljon antamastanne panoksesta!

Kyselyn rakenne:

1. Keskeisten termien määritelmät
2. Aineistoon perehtyminen – taustatiedot yrityksestä, (tilintarkastamaton) konsernitilinpäätöksen tulos ja tase sekä muita taloudellisia lukuja, analyttikoiden konsensusennuste osakekohtaisesta tuloksesta ja tiedot tilintarkastuksesta sekä havaitusta tilintarkastuserosta.
3. Rotaatiokäytännön vaikutusten arvointi
4. Vastaajan taustatiedot

Seuraava

17% Valmis

LIITE 2. Kyselylomake: ei rotaatiokäytäntöä

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Rotaation vaikutus tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen

Hei!

Tervetuloa tilintarkastusyhteisön rotaation vaikutuksia käsittelevään kokeelliseen tutkimukseen. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää tilintarkastusyhteisön rotaatiokäytännön, eli määräaikaisen vaihtamisen vaikutuksia tilintarkastuksen koettuun laatuun ja tilintarkastajan koettuun riippumattomuuteen. Vaikutuksia tarkastellaan yritystapauksen kautta, jossa ei ole käytössä tilintarkastusyhteisön rotaatiota.

Tarkoituksena on, että perehdytte itsenäisesti teille sopivana ajankohtana Profitre Oy taloudellisiin lukuihin sekä taustatietoihin ja vastaatte aineiston perusteella laadittuihin kysymyksiin. Kyselyyn vastaaminen vie noin 8 minuuttia ajastanne. Taustakysymyksiä vastaajasta käytetään ainoastaan aineiston tilastollista käsittelyä varten.

Kiitos paljon antamastanne panoksesta!

Kyselyn rakenne:

1. Keskeisten termien määritelmät
2. Aineistoon perehtyminen – taustatiedot yrityksestä, (tilintarkastamaton) konsernitilinpäätöksen tulos ja tase sekä muita taloudellisia lukuja, analyytikoiden konsensusennuste osakekohtaisesta tuloksesta ja tiedot tilintarkastuksesta sekä havaitusta tilintarkastuserosta.
3. Rotaatiokäytännön vaikutusten arvointi
4. Vastajan taustatiedot

Seuraava

17% Valmis

LIITE 3. Keskeisten termien määritelmät

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Rotaation vaikutus tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen

Keskeisten termien määritelmät

Tilintarkastusyhteisön rotaatiokäytäntö = Tilintarkastusyhteisön toimikausia rajoittava rotaatio, eli **kuinka kauan tilintarkastusyhteisö voi yhtäjaksoisesti toimia saman tarkastuskohteen tarkastajana**. Rotaatio rajaa PIE- yhteisön tilintarkastusyhteisön toimikausien yhteenlasketun keston 10 vuoteen. Enimmäiskesto on kuitenkin mahdollista pidentää kilpailuttamalla tilintarkastus EU:n tilintarkastusasetuksen määräysten mukaisesti. Toimikausien enimmäiskesto voi tässä tapauksessa pidentyä yhteensä 20 vuoteen ja erityisehtoja sovellettaessa 24 vuoteen.

Tilintarkastuksen koettu laatu = Tilintarkastuksen laatu muodostuu **tilintarkastajan kyvykkyydestä löytää virheet kirjanpidosta ja tilinpäätöksestä sekä siitä todennäköisyydestä, että tilintarkastaja raportoi näistä virheistä eteenpäin**. Todennäköisyys, että tilintarkastaja havaitsee virheet, riippuu hänen kokemuksestaan sekä ammatillisesta pätevyystään.

Tilintarkastajan koettu riippumattomuus = Tilintarkastajan riippumattomuus on yhteydessä siihen todennäköisyyteen, että hän **raportoii havaitsemastaan olennaisesta virheestä asiakkaan tilinpäätöksessä**. Koetulla riippumattomuudella tarkoitetaan kolmansien osapuolten, kuten sijoittajien tulkintaa tilintarkastajan riippumattomuudesta.

Edellinen

Seuraava

33% Valmis

LIITE 4. Case-yrityksen perustiedot

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Rotaation vaikutus tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen

Profitre Oy

Profitre Oy on suomalainen kiinteistöalan pörssiyhtiö, joka suunnittelee, toteuttaa, huoltaa ja ylläpitää kiinteistötekniikkaa sekä teollisuuden palveluilta Pohjois-, Keski-, ja Itä-Euroopassa. Yhtiöllä on noin 17 000 työntekijää. Kuluvalta tilikaudelta yhtiö on ilmoittanut alustavasti seuraavat tuloslaskelman ja taseen tiedot (**tilintarkastamattomasta**) konsolisoidusta tilinpäätöksestään (IFRS):

Keskeiset taloudelliset luvut 2018	milj. €
Liikevaihto	443,0
Liikevoitto	65,0
Tilikauden voitto	46,6
Operatiivinen kassavirta ennen rahoituseriä ja veroja	85,8
Osakekohtainen tulos (EPS)	0,37 €
Varat	
Pitkäaikaiset varat	415,7
Lyhytaikaiset varat	743,0
Yhteensä	1158,7
Oma pääoma ja velat	
Oma pääoma	256,7
Pitkäaikainen vieras pääoma	183,5
Lyhytaikainen vieras pääoma	718,5
Yhteensä	1158,7

[Edellinen](#)
[Seuraava](#)

LIITE 5. Case-yrityksen lisätiedot

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Rotaation vaikutus tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen

Analyttikoiden konsensusennusteet

Profitre Oy:n osakkeet on listattu NASDAQ OMX Helsinki Oy:n pörssilistalla vuodesta 2013 lähtien. Kuluvalle tilikaudella finanssianalyttikoiden konsensusennuste **osakekohtaisesta tuloksesta (EPS) on 0,36 €**.

Tilintarkastus

Profitre Oy:n tilintarkastuksen suorittaa eräs Big 4 -tilintarkastusyhteisöstä. Oleta, että **lakivaatimukset eivät rajoita tilintarkastusyhteisön toimikausien kestoja**. Profitre Oy:n konsernitilinpäätös on laadittu Euroopan Unionissa hyväksytyjen kansainvälisten tilinpäätösstandardien (International Financial Reporting Standards, IFRS) mukaisesti noudattaen 31.12.2017 voimassaolevia standardeja ja tulkintoja.

Tilintarkastuserot

Konsernitilinpäätöstarkastuksen yhteydessä tilintarkastaja on havainnut vain yhden mahdollisesti merkittävän tilintarkastuseron eli tilintarkastajan määrittämän olennaisuusrajan ylittävän virheen, joka koskee johdon tekemää arviota aineellisten hyödykkeiden arvonalentumisesta. Profitre Oy:n tilintarkastaja uskoo, että kirjattu arvonalentuminen on liian pieni ja kohtuullisten rajojen ulkopuolella, mikä johtaa tilintarkastusta edeltävien tulojen yliarvioimiseen (+0,04 euroa per osake)

Virheen täysi korjaus alentaisi ilmoitetun EPS:n 0,03 euroa analyttikkojen ennusteen alapuolelle, mikä johtaisi tilanteeseen, jossa johdolla voi olla kannustin olla korjaamatta virheellisyyttä.

Edellinen

Seuraava

67% Valmis

LIITE 6. Vastauslomake

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Rotaation vaikutus tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen

1. Arvioi mielestäsi todennäköisin osakekohtainen tulos (EPS), jonka yhtiö Profitre Oy ilmoittaa tilintarkastetussa tilinpäätöksessä

	0,37€	0,36€	0,35 €	0,34€	0,33 €
EPS	☐	☐	☐	☐	☐

0,37 € = Tilintarkastuksen laatu on erittäin alhainen, 0,33 € = Tilintarkastuksen laatu on erittäin korkea

2. Arvioi edellisen vastauksesi perusteella tilintarkastajan riippumattomuutta, eli vaatiiko tilintarkastaja johtoa muuttamaan aineellisten käyttöomaisuushyödykkeiden arvonmäärittystä

(tai antaa mukautetun tilintarkastuskertomuksen, jos johto kieltäytyy tekemästä oikaisua)

	1	2	3	4	5
Riippumattomuus	☐	☐	☐	☐	☐

1 = Tilintarkastaja on täysin riippuvainen tarkastettavasta yhtiöstä, 5 = Tilintarkastaja on täysin riippumaton tarkastettavasta yhtiöstä

Edellinen

Seuraava

83% Valmis

LIITE 7. Vastaajan taustatiedot

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Rotaation vaikutus tilintarkastuksen laatuun ja tilintarkastajan riippumattomuuteen

Vastaajan taustatiedot**3. Ikä**

Ikäsi

4. Sukupuoli

	Mies	Nainen	Muu
Sukupuolesi	☐	☐	☐

LIITE 8. Vastaajan taustatiedot

5. Sijoituskokemus

Kuinka monta vuotta olet harrastanut sijoittamista?

6. Tietämys yrityksen taloudellisesta raportoinnista ja taloudellisista luvuista

	1	2	3	4	5
Arvioi tietämystäsi yrityksen taloudellisesta raportoinnista ja taloudellisista luvuista	☐	☐	☐	☐	☐

1 = Tietämys ulkoisesta laskentatoimesta ja yrityksen taloudellisista luvuista on erittäin heikko, 5 = Tietämys ulkoisesta laskentatoimesta ja yrityksen taloudellisista luvuista on erittäin korkea

7. Tietämys tilintarkastuksesta

	1	2	3	4	5
Arvioi tietämystäsi tilintarkastuksesta	☐	☐	☐	☐	☐

1 = Tietämys tilintarkastuksesta on erittäin heikko, 5 = Tietämys tilintarkastuksesta on erittäin korkea

Edellinen

Lähetä

100% Valmis